

REORGANIZAREA PARTIDULUI NAȚIONAL ROMÂN ÎN ANII 1919–1922. STUDIU DE CAZ: JUDEȚUL SIBIU

VASILE CIOBANU*

REORGANIZATION OF THE ROMANIAN NATIONAL PARTY IN THE YEARS 1919–1922. CASE STUDY: SIBIU COUNTY

ABSTRACT: *The consequences of the 1918 Unification on the Romanian National Party from Transylvania (RNP) were less studied until now. In order to compensate locally for this gap in Sibiu, in the present work we used the press from Sibiu and some unpublished letters from the Archives of the Museum of Culture in Săliște. The letters are written by lawyer Dr. Lucian Borcea, the president of RNP's organization in Sibiu county, and addressed to the president of RNP, Iuliu Maniu, and to other party leaders.*

Documents and press of the years 1919–1922 confirm known historical phenomena regarding the political life in the early years after 1918, shade some remarks and bring some new information. RNP suffered following the establishment of organizations of the National Liberal Party, the People's Party and the Peasants' Party in Transylvania. Letters and newspapers of the time show the political situation in Sibiu, the departure of some local leaders in the parties of the Old Kingdom which expanded into the new provinces. The documents also reveal the unrest generated by the 1919, 1920 and 1922 parliamentary elections, knowing that Sibiu was a fief of RNP. RNP's leadership decision in 1921–1922 was not to try to expand into the Old Kingdom, to reorganize and to continue the political struggle for the consolidation and democratization of the Romanian state.

In the annex we are publishing eight original letters, sent or received by Dr. Lucian Borcea, president of RNP's organization in Sibiu. Four letters are reports on the political situation in Sibiu county in the years 1919–1922 and provide important information that we do not find in the press.

KEYWORDS: *Romanian National Party, Sibiu county, organization, political leaders.*

REZUMAT: *Consecințele Unirii din 1918 asupra Partidului Național Român din Transilvania (PNR) au fost puțin studiate până în prezent. Pentru a suplini această lacună pe plan local, în județul Sibiu, am folosit în lucrarea de față presa sibiană și câteva scrisori inedite din Arhiva Muzeului Culturii din Săliște, provenite de la președintele organizației județene Sibiu a PNR, avocatul dr. Lucian Borcea și adresate președintelui PNR, Iuliu Maniu și altor lideri ai partidului.*

Documentele și presa anilor 1919–1922 confirmă fenomene istorice cunoscute privind viața politică din primii ani după 1918, nuanțează unele aprecieri și aduc unele informații noi. PNR a suferit în urma înființării unor organizații ale Partidului Național Liberal, Partidului Poporului și ale Partidului Țărănesc în Transilvania. Scrisorile și ziarele vremii prezintă situația politică din județul Sibiu, trecerea unor lideri locali în partidele din Vechiul Regat, care s-au extins în noile provincii. De asemenea, documentele dezvăluie frământările generate de alegerile parlamentare din anii 1919, 1920 și 1922, cunoscut fiind că județul Sibiu era un fief al PNR. Hotărârea conducerii PNR în 1921–1922 era de a nu încerca să se extindă în Vechiul Regat, de a se reorganiza și de a continua lupta politică pentru consolidarea și democratizarea statului român.

În anexă publicăm 8 scrisori inedite, trimise sau primite de dr. Lucian Borcea, președintele organizației Sibiu a PNR. Patru scrisori sunt rapoarte despre situația politică din

---

* Cercetător științific I, dr. în istorie, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu, Bulevardul Victoriei 40, 550 142 Sibiu, e-mail: vasileciobanu47@yahoo.com.

județul Sibiu în anii 1919–1922 și oferă informații importante pe care nu le aflăm în presă.

CUVINTE-CHEIE: *Partidul Național Român, județul Sibiu, organizare, lideri politici.*

Partidul Național Român din Transilvania (PNR) și Partidul Național-Țărănesc (PNTȚ) au constituit subiectul unui însemnat număr de lucrări monografice, mai vechi sau mai noi, semnate de Pamfil Șeicaru¹, Ioan Scurtu², Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, Emilian Bold și Ion Agrigoroaiei ș.a., care au reconstituit etapele principale din evoluția acestei grupări politice de la apariția sa în 1881, până la dizolvarea sa în 1947. PNR și PNTȚ își află locul cuvenit și în lucrările generale consacrate evoluției vieții politice interbelice³, cât și în cele de istorie generală. În ambele categorii de lucrări, cele apărute în anii regimului comunist resimt apăsarea ideologiei în interpretarea trecutului partidelor „burgheze”, cu atât mai mult cu cât Partidul Național-Țărănesc era cel mai popular. În ultimii ani au apărut unele studii consacrate perioadei dificile a PNR care a urmat Marii Uniri⁴, utile pentru încercarea noastră de a reconstitui câteva momente din trecutul acestei forțe politice la nivelul județului Sibiu în acei ani. Temeiurile acestei tentative sunt câteva documente inedite, lucrările, studiile menționate și presa vremii.

Județul Sibiu a fost un adevărat leagăn al Partidului Național Român și a continuat să fie centrul mișcării naționale românești până la 1918, fără a omite rolul Aradului, subliniat într-o serie de lucrări meritorii.⁵ În anii 1918–1919, Sibiul a continuat să joace rolul unei adevărate capitale transilvane prin activitatea desfășurată aici de Consiliul Dirigent (decembrie 1918–octombrie 1919) și de Marele Sfat Național (1919).⁶ Dar Sibiul a fost în acești ani și centrul activității PNR, întrucât cele două instituții menționate îi cuprindeau pe aproape toți fruntașii partidului, unii dintre ei aflându-se încă în străinătate în acești ani. În această perioadă, partidul nu-și punea problema organizării sale, existând convingerea, la nivelul conducerii, că îi cuprinde pe toți românii transilvăneni. De aici și ideea că Marele Sfat Național, ales la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918, a fost o adunare care a ales Consiliul Dirigent, organ care avea misiunea să se ocupe de treburile publice ale Transilvaniei, dar și de cele ale PNR.⁷ Hotărârile Adunării Naționale au fost asumate drept program al PNR. Acesta a fost, după unele opinii, începutul reorganizării PNR.⁸

Formând Consiliul Dirigent la 2 decembrie 1918, PNR a devenit o forță politică aflată la guvernare. Chiar dacă, uneori, participarea la guvernarea Transilvaniei autonome a intrat în proiecțiile politice ale conducerii PNR, până în octombrie 1918, această posibilitate părea foarte îndepărtată. Dintr-o dată însă, aceasta a devenit o realitate. Consiliul Dirigent a fost considerat și conducerea provizorie a partidului. Membrii săi: Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș, Aurel Vlad, Valeriu Braniște, Ioan Suci, Aurel Lazăr ș.a. aveau o bogată experiență politică.⁹ Aceștia trebuiau să se ocupe de administrarea Transilvaniei, dar ei constituiau și conducerea PNR.

Importanța partidului în contextul noului stat român a fost reliefată de o serie de evenimente politice din cursul anului 1919. Octavian Goga, după ce fusese în Franța și revenise în România, a sosit la Sibiu în iunie 1919. După mărturia lui Zaharia Boilă, jurnalist și nepot al lui Iuliu Maniu, Goga i-ar fi făcut lui Maniu o prezentare a eșichierului politic din Vechiul Regat, avertizându-l să nu accepte vreo înțelegere politică cu I.I.C. Brătianu și mai ales să nu consimtă la o fuziune a PNR cu liberalii, deoarece aceștia erau compromiși politic. La 5 august, într-adevăr, I.I.C. Brătianu, pe atunci președinte al Consiliului de Miniștri, a venit la

¹ Șeicaru 1963.

² Scurtu 1994.

³ Mușat, Ardeleanu 1976; Bold, Agrigoroaiei 1977; Scurtu 1982.

⁴ Zăinea 2002, p. 367–386; Zăinea 1998–1999, p. 108–116; Pop 2008, p. 475–538.

⁵ Roz 2002; Popeangă, Mureșianu 1991 ș. a.

⁶ Ciobanu 2008, p. 35–46.

⁷ Pop 2008, p. 476–477.

⁸ Crișan 2013, p. 212.

⁹ Iancu 1985, p. 16–23.

Sibiu și a fost omagiat într-o ședință a Marelui Sfat. Cu acest prilej, relatează același memorialist, ar fi avut loc o întâlnire a lui Brătianu cu Maniu, care nu este menționată nicăieri și despre care cel din urmă i-ar fi vorbit nepotului său. În această întâlnire, Brătianu i-ar fi propus lui Maniu fuziunea PNL cu PNR și postul de prim-ministru după Încoronarea regelui Ferdinand. Maniu l-a refuzat, afirmă Z. Boilă, mai ales din cauza opoziției lui Goga.¹⁰ Nu știm ca mărturia lui Z. Boilă să fie confirmată, mai ales că în anul următor Goga este cel care părăsește PNR pentru un partid din Vechiul Regat. Pe de altă parte, este confirmat interesul PNL pentru atragerea unor lideri proeminenți ai PNR.

Reorganizarea partidului s-a realizat cu ocazia întrunirii la Sibiu a membrilor săi care făceau parte din Marele Sfat Național. Cu această ocazie, în 9–10 august 1919, în sala festivă a Muzeului Asociațiunii Transilvane a avut loc o consfătuire a PNR pentru reorganizarea conducerii. Lucrările conferinței au fost deschise de Teodor Mihali, vicepreședinte al Marelui Sfat, întrucât președintele Gheorghe Pop de Băsești, în același timp și președintele partidului din 1902, decedase la 23 februarie 1919. Drept urmare, trebuia ales un succesor.¹¹ Octavian Goga a ținut un discurs înflăcărat, afirmând că Partidul Național avea „*membri născuți, nu făcuți*”. Drept adversar politic, el desemna Partidul Socialist. În final, el l-a propus ca președinte al PNR pe Iuliu Maniu, propunere acceptată prin aclamații și aplauze. În continuare, Goga a propus ca pentru desemnarea candidaților partidului în vederea viitoarelor alegeri parlamentare din România Mare, să fie desemnată o comisie din 10 persoane. De asemenea, în vederea reorganizării partidului în profunzime, Goga a propus înființarea de cluburi la sate.¹² A doua zi, duminică, lucrările conferinței au continuat. A prezidat Iuliu Maniu, care a mulțumit pentru alegerea sa în fruntea partidului. A fost aleasă comisia electorală formată din 10 persoane și au continuat discuțiile.¹³ Dintre sibieni a fost ales în această comisie avocatul Constantin Bucșan, cumnat al lui Octavian Goga.¹⁴

În județul Sibiu, vechea citadelă a PNR, forțele partidului erau puternice, mai ales că prin stabilirea reședinței Consiliului Dirigent aici, ele fuseseră înzecite datorită prezenței majorității frunțașilor partidului în orașul de pe Cibin. Totodată, aici a apărut, la 19 februarie 1919, organul de presă al partidului, cotidianul „Patria”, condus de Ion Agârbiceanu. Oficios al partidului era și săptămânalul „Foaia Poporului”, condusă de Nicolae Bratu, care era și proprietarul publicației și al tipografiei unde aceasta vedea lumina zilei. De asemenea, la 24 august 1919 a început să apară, la Săliște, săptămânalul „Cuvântul Poporului”, redactat de Elie Măgeanu, care se va muta mai apoi la Sibiu. Și acesta era un oficios al PNR, aflat sub influența lui Ioan Lupaș. Din informațiile pe care ni le oferă, aflăm că reorganizarea partidului în județul Sibiu a început la sfârșitul lunii august, desigur o organizare provizorie, grăbită de publicarea decretului-lege pentru alegerile parlamentare din octombrie 1919.¹⁵ Planul de organizarea a PNR cuprindea constituirea de comitete județene de acțiune, de cluburi județene și comisii electorale pe circumscripții. Erau precizate amănunțit atribuțiile acestor structuri în organizarea definitivă a partidului.¹⁶

În septembrie 1919, „Gazeta Poporului” din Sibiu, organul sibian al Unirii, publica un proiect de reorganizare a PNR trimis de Theodor Șerbu, un cititor din Cărpiniș, comitatul Alba, care ar fi fost rezultatul întâlnirilor particulare ale unor cetățeni din satul amintit și din jurul său. Autorii considerau că în partid erau 7 grupări: preoții, învățătorii, medicii, juriștii, inginerii, industriașii și meseriașii. Nu se regăseau așadar, cei mai numeroși dintre locuitori, țăranii. Proiectul propunea ca în parlament partidul să trimită câte un deputat țăran, câte un învățător și câte 2 preoți pentru fiecare județ. Candidații trebuiau să-și anunțe intenția de a deveni parlamentari, apoi ar urma discuții și s-ar lua decizia. Autorii cereau publicarea

¹⁰ Boilă 2003, p. 140–141.

¹¹ „Foaia Poporului”, nr. 32, 17 august 1919, p. 3.

¹² Iancu 1973, pp. 92–93.

¹³ „Gazeta Poporului”, nr. 33, 17 august 1919, p. 5.

¹⁴ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 168, 16 august 1919.

¹⁵ „Cuvântul Poporului”, nr. 2, 32 august 1919, p. 2.

¹⁶ „Foaia Poporului”, nr. 36, 14 septembrie 1919, p. 4.

și dezbateră planului lor de reorganizare a partidului, pentru că prin adoptarea lui se va ajunge la democrație. Planul urma să fie discutat în ziare, dar nu am întâlnit luări de poziție.¹⁷

În 26 august 1919, la convocarea lui O. Goga, au sosit în sala festivă a Asociațiunii frunțașii satelor sibiene. Goga a vorbit despre necesitatea organizării într-un singur partid, deoarece România avea dușmani. „După trecerea pericolului ne putem cugeta la formarea de noi partide politice, până atunci însă orice desbinare slăbește puterea de rezistență (împotrivire) a țării”, declara poetul.¹⁸ El cerea înțelegere „pentru micile neajunsuri” din administrație, transporturi etc. Între marea majoritate a populației, țăranii, și intelectuali nu erau motive de dezbinare. El se angaja să cutureiere toate satele pentru a ține legătura cu poporul. A urmat la cuvânt asesorul consistorial Nicolae Ivan, care a făcut un istoric al PNR și a cerut ca poporul român să primească tot ce i s-a luat de-a lungul secolelor. Avocatul Constantin Bucșan, secretar al Biroului Central a precizat apoi că reorganizarea partidului se va face de la bază, din sate, unde vor trebui alese comitete din 3 membri. Comitetele cercuale se vor forma din trimișii satelor, iar comitetul județean din trimișii cercurilor. Întrucât alegerile pentru Constituantă, cum se știa în acel moment că va fi primul parlament ales, erau apropiate, se propunea o organizare provizorie.¹⁹ În luna următoare, C. Bucșan a dat publicității un comunicat, anunțând că era la tipar „o carte” cu instrucțiuni privind reorganizarea partidului, care va ajunge în fiecare comună. Până atunci însă, el cerea comitetelor cercuale provizorii ca, împreună cu oamenii de încredere și cu candidații oficiali să treacă la acțiunea de reorganizare a partidului la sate²⁰. Un prim comitet cercual a fost ales la Săliște și era format din medicul Nicolae Calefar, dr. Nicolae Petra, Ioan Hanzu, Ioan Manta, Niculae Jurca.²¹ În toate județele transilvănene s-a trecut la acțiunea de organizare, partidul fiind socotit drept „însăși voința poporului românesc din sânul căruia s-a zămislit”²².

Pasul următor l-a constituit desemnarea candidaților pentru alegerea deputaților și senatorilor. La Săliște, în 14 septembrie, a avut loc la Casa Națională o adunare populară prezidată de dr. N. Calefar, președintele comitetului cercual al PNR, în care este a fost ales candidat de deputat pentru circumscripția Săliște, dr. Ioan Lupaș, protopop ortodox. De remarcat că el nu era prezent la adunare și a fost invitat pentru a accepta candidatura. I. Lupaș a acceptat să candideze cu programul PNR și a cerut alegătorilor să-i retragă încrederea în același mod democratic în care i-o acordau, dacă vor constata că nu le mai apără interesele.²³ Pentru Senat a fost ales asesorul consistorial Nicolae Ivan. În acest fel era respectată o recomandare electorală: candidații desemnați să nu fie străini de circumscripție, să țină o legătură strânsă cu alegătorii, aceștia să poată desemna ei înșiși candidați, fără a mai aștepta ca acest lucru să fie opera Consiliului Dirigent.²⁴ În 6 octombrie 1919 a avut loc, tot la Săliște, o adunare electorală cu mii de oameni, la care au participat reprezentanți din satele circumscripției, inclusiv sași. Pe lângă cei doi candidați amintiți, au participat, din partea conducerii județene Sibiu și a conducerii partidului: O. Goga, Mihai Popovici, dr. Ilie Beu, dr. Octavian Rusu, dr. Nicolae Comșa, dr. C. Bucșan. N. Ivan a evocat amintirile care îl legau de Săliște (aici învățase și fusese învățător), subliniind că Săliștea era „cel mai intelectual cerc din România Mare”. El a reliefat necesitatea înmulțirii numărului de școli și de fabrici. I. Lupaș a prezentat un memoriu al alegătorilor prin care se cerea: libertatea comerțului, pedepsirea celor vinovați de mituire în sistemul permiselor de import etc. În intervenția sa, O. Goga, primit cu aclamații, a numit Săliștea „salonul Ardealului”, i-a prezentat pe cei doi candidați, a subliniat însemnătatea PNR. Mihai Popovici, șeful Resortului Industrie și Comerț, a elogiat vitejia ostașilor români și a afirmat că „PNR va lupta pentru naționalizarea industriei și comerțului”, deoarece românii erau în minoritate în orașe. Totodată, el a cerut înțelegere pentru lipsa de experiență în conducerea

¹⁷ „Gazeta Poporului”, nr. 39, 28 septembrie 1919, pp. 2–3.

¹⁸ „Foaia Poporului”, nr. 36, 14 septembrie 1919, p. 4.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ „Gazeta Poporului”, nr. 40, 5 octombrie 1919, p. 5.

²¹ „Foaia Poporului”, nr. 36, 14 septembrie 1919, p. 4.

²² „Cuvântul Poporului”, nr. 4, 14 septembrie 1919, p. 2; Pop 2008, p. 492–496.

²³ „Foaia Poporului”, nr. 5, 21 septembrie 1919, p. 2; cf. Crișan 2013, p. 214.

²⁴ „Foaia Poporului”, nr. 37, 31 septembrie 1919, p. 1–2.

vieții de stat a partidului, aflat la începuturi în acest domeniu²⁵. Ceilalți candidați de deputați desemnați în județul Sibiu au fost: O. Goga la Rășinari, Ioan Lapedatu, la Nocrich, C. Bucșan la Miercurea Sibiului, dr. Lucian Borcea, secretar general al Consiliului Dirigent, la Sebeș, Eugen Goga la Ocna Sibiului. Pentru Senat candidau: avocatul Octavian Rusu, la Rășinari, dr. Ilie Beu, la Sebeș. Alți fruntași sibieni ai PNR au candidat în circumscripții din afara județului: Partenie Cosma, la Beiuș, Nicolae Bălan la Brad, Ioan Mateiu la Șercaia.²⁶ Dacă P. Cosma era născut la Beiuș și activase mult timp aici, N. Bălan, propus la Brad, a trezit unele reacții.²⁷ În general, în județul Sibiu au fost respectate principiile propovăduite în presa de partid: candidaturile să fie desemnate de adunări ale alegătorilor, candidații să fie legați de circumscripțiile lor prin naștere sau activitate, să nu se facă propagandă pentru dezbinarea țăranilor și intelectualiilor.²⁸ Nu s-a realizat însă un alt deziderat²⁹: trimiterea unor țărani în parlament. Dar adunările de candidare au coincis cu cele pentru reorganizarea partidului. Adevărate adunări-model pentru județul Sibiu și pentru întreaga Transilvanie au fost cele de la Săliște, relatate pe larg de ziarul săptămânal local „Cuvântul Poporului”.³⁰ În alegerile din 1919, PNR a înregistrat cel mai bun rezultat din istoria sa, deși apăruse o opoziție în Transilvania și, desigur, în județul Sibiu, unde, în ianuarie 1919 începe să apară ziarul „Renașterea Română”, fondat de V. Hotăran, I. Munțiu și M. Rișcuță, în jurul cărora s-au adunat mai apoi criticii PNR, care, la sfârșitul anului au format un Partid Țărănesc Ardelean; din septembrie, acesta avea ca publicație proprie „Țărănimea”, foaie ce blama conducerea PNR.³¹ La rândul său, aceasta considera superflua apariția unui partid țăărănesc, deoarece țăranii, majoritatea populației românești, erau reprezentați de PNR³². N. Iorga constata și el existența unei opoziții în PNR și condamna acțiunile în interes personal. El conchidea că și PNR va trebui să se schimbe, dar considera că întrucât în toamna anului 1919 „*dușmanul fiind în casă, rolul acestui partid românesc solidar trebuie să continue*”³³. În aceste condiții, PNR a câștigat 169 de mandate de deputați și 30 de senatori.³⁴ În județul Sibiu au fost aleși toți candidații PNR, dar pentru organizația sa de aici perspectivele nu erau cele mai bune.

În octombrie 1919, Consiliul Dirigent s-a mutat la Cluj și odată cu acesta toți fruntașii partidului. O ultimă manifestare a fost adunarea la Sibiu a tuturor parlamentarilor aleși, în 17 noiembrie 1919, de unde au plecat spre București. Din comitetul de conducere al clubului parlamentar al PNR făceau parte și sibienii Constantin Bucșan și Lucian Borcea, iar din comisiile parlamentare I. Lupaș, Ilie Beu, Nicolae Bălan, O. Goga, Octavian Rusu, I. Boeriu.³⁵ La 5 decembrie 1919 s-a format guvernul Blocului Parlamentar, condus de Alexandru Vaida Voevod, în care lui O. Goga i-a fost încredințat Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor. Ca orice guvern de coaliție și acesta a avut de întâmpinat o serie de probleme. La 13 decembrie, O. Goga și generalul Averescu, titularul Ministerului de Interne și-au dat demisia, încercând să provoace o criză de guvern. După mărturia lui Vaida, primul a făcut apoi o vie propagandă pentru fuziunea PNR cu Liga Poporului a lui Averescu, mizând pe marea popularitate a generalului.³⁶ În ianuarie 1920, O. Goga și-a dat demisia și din Consiliul Dirigent, considerând că acesta trebuia să activeze până la întrunirea Adunării Constituante și că susținând în continuare existența Consiliului, se promova separatismul.³⁷ În pofida unor

²⁵ „Cuvântul Poporului”, nr. 8, 13 octombrie 1919, p. 1-2.

²⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 218, 18 octombrie 1919.

²⁷ Iancu 1973, p. 94.

²⁸ „Foaia Poporului”, nr. 37, 31 septembrie 1919, p. 1-2.

²⁹ „Cuvântul Poporului”, 7, 6 octombrie 1919, p. 1.

³⁰ *Ibidem*, I, nr. 5, 21 septembrie 1919, p. 2; nr. 8, 13 octombrie 1919, p. 1-3.

³¹ *Ibidem*, II, nr. 15, 18 aprilie 1920, p. 1; Iancu, 1973, p. 106-107.

³² „Foaia Poporului”, nr. 19, 13 mai 1919, p. 6; la 30 decembrie 1919 s-a ținut la Sibiu adunarea de constituire a Partidului Țărănesc Ardelean; Iancu 1973, p. 106.

³³ „Cuvântul Poporului”, nr. 11, 2 noiembrie 1919, p. 1. Ziarul prelua articolul de fond din „Neamul Românesc”.

³⁴ Iancu 1974, p. 125; Pop 2008, p. 502.

³⁵ Pop 2008, p. 502-503.

³⁶ Vaida Voevod 1995, p. 14-25; Pop 2008, p. 508.

³⁷ „Cuvântul Poporului”, nr. 41, 1 februarie 1920, p. 2.

succese în administrarea treburilor interne ale țării și a câștigurilor evidente pe plan extern prin vizita îndelungată a primului ministru în Franța și Marea Britanie, situația guvernului a fost șubrezită. Au contribuit la aceasta neînțelegerile specifice coalițiilor politice, dar și mașinațiile lui Ion I.C. Brătianu și ale generalului Averescu.³⁸ La 13 martie 1920, guvernul a fost demis, fapt unic în istoria României, în timp ce primul ministru se afla în misiune în străinătate. În aceeași zi a fost numit în funcție generalul Averescu. În guvernul său au intrat și Octavian Tăslăuanu (la Industrie și Comerț) și Anton Mocioni, ca ministru de stat, desprins anterior din PNR³⁹. Conducerea PNR a răspuns la cererea de a sprijini noul guvern și a acceptat ca O. Goga și V. Goldiș să intre în noul cabinet ministerial ca miniștri fără portofoliu, dar a dorit să afle intențiile sale⁴⁰. Întrucât tratativele politice dintre partide au eșuat, la 25 martie parlamentul a fost dizolvat și s-au fixat noi alegeri în mai 1920.

În speranța prelungirii existenței Consiliului Dirigent, conducerea PNR a încercat o colaborare cu Liga Poporului, dar Averescu a cerut ultimativ fuziunea celor două forțe politice. Întrucât a fost refuzat, la 2 aprilie 1920, a fost dat un decret-regal prin care Consiliul Dirigent era desființat⁴¹. Funcționarea Consiliului a încetat la 10 aprilie. Dizolvarea sa a fost blamată de conducerea PNR și de majoritatea opiniei publice din Transilvania, ca și demiterea guvernului Vaida Voevod. Nicolae Bratu, fruntaș sibian al PNR, scria în gazeta sa că dizolvarea Consiliului era deja pregătită, dar urma să se facă printr-o lege trecută prin Parlament, modalitatea folosită de noul guvern fiind denumită „forțare”, „asalt”. Guvernul cel nou voia să numească prefectii săi în vederea noilor alegeri, pentru care era prevăzută „luarea cu asalt” a Transilvaniei de către partidele din Vechiul Regat.⁴² Un prim succes al averescanilor a fost înscrierea în Partidul Poporului a unui număr de 34 de foști parlamentari din PNR, între care Octavian Goga și fratele său, Eugen, Anton Mocioni, Ion Montani, Octavian Prie, Dănilă și Alexandru Vasu, Ion Suci, Petru Groza, Ilie Beu, Constantin Bucșan, Elie Dăianu, Liviu Ghilezan ș. a.⁴³ Aceștia susțineau că doreau înfăptuirea „unirii totale” imediat, în timp ce liderii PNR doreau o tranziție lină la noile realități, ținându-se seama de condițiile deosebite ale noilor provincii (legi și valută diferite încă de cele din Vechiul Regat, traiul împreună cu minoritățile etc). Drept urmare, se cerea păstrarea unității partidului, combaterea dezbinării, propunându-se ca model germanii din România care în 1919–1920 și-au constituit un singur Partid Parlamentar și Uniunea Germanilor din România. Nu era nevoie de mai multe partide ale românilor transilvăneni. Trebuia, după opinia lui Nicolae Bratu, să se caute „prefacera Partidului național, în sânul căruia să fie reprezentate toate clasele poporului nostru: domni și țărani, meseriași și comercianți. Din toate clasele să fie la conducerea și reprezentarea partidului[...]. De aceea, nu aprobăm pe cei ce au părăsit partidul național”⁴⁴. Aceștia erau înțeleși în nemulțumirea lor, dar li se cerea să fi așteptat congresul partidului, în cadrul căruia să fi venit cu propuneri de schimbare. Ziarul „Foaia Poporului” publica o scrisoare deschisă către alegători a unuia dintre „dezertori”, medical sibian Ilie Beu, fost senator de Sebeș–Miercurea Sibiului, din 4 aprilie 1920. El afirma că alianța politică a Blocului Parlamentar „nu a fost cu noroc, că au existat certuri între aliați, că unii parlamentari din PNR au sprijinit partidele din Vechiul Regat”, fapt împotriva căruia el ar fi protestat. Efectul a fost că Ilie Beu nu mai avea încredere în conducerea PNR, fapt care l-a determinat să plece din partid. Ca și în alte ocazii similare, I. Beu uita că el nu era un membru de rând, ci făcea parte din conducere. El considera că guvernul cel nou trebuia sprijinit „pentru a întări pe vecie temeliiile statului român”⁴⁵. În același număr, fostul deputat sibian Ion I. Lapedatu se adresa alegătorilor cercului său, Nocrich, invocând aceleași împrejurări neprielnice activității parlamentare. El n-ar fi participat la certuri, ci a încercat să

³⁸ Scurtu 2003, p. 249; Florescu 1969, p. 51–66; Pop 2008, p. 514–519.

³⁹ *Ibidem*, p. 527–528.

⁴⁰ Pop 2008, p. 502–503.

⁴¹ Vaida Voevod 1995, p. 14–25; Pop 2008, p. 508.

⁴² „Foaia Poporului”, Sibiu, an. 28, nr. 16, 12 aprilie 1920, p. 2.

⁴³ *Ibidem*; „Cuvântul Poporului”, nr. 14, 11 aprilie 1920, p. 1; Stan 1997, p. 128.

⁴⁴ „Foaia Poporului”, nr. 16, 12 aprilie 1920, p. 1.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 5.

acționeze ca membru al Consiliului Dirigent pentru aprovizionarea populației. I.I. Lapedatu se pronunța pentru pace și înțelegere între toți ardelenii, poziție pe care o aproba și redacția ziarului⁴⁶. Aceasta era linia trasată de Comitetul Executiv al PNR: să dea seamă alegătorilor de înfăptuiri și să explice situația politică în fața electoratului, subliniind țelul său de „a desăvârși unirea noastră cu Patria-mumă și de a lucra din răsuputeri pentru democratizarea vieții publice în România nouă”⁴⁷.

În noul context, conducerea PNR a decis convocarea congresului la Alba Iulia, în 24 aprilie 1920. Această decizie era semnată și de avocatul sibian Lucian Borcea, care, ca președinte al organizației județene Sibiu, era membru al Comitetului Executiv al PNR⁴⁸. El fusese secretar general al Consiliului Dirigent, dar după desființarea acestuia revenise la Sibiu, reluându-și activitatea de avocat⁴⁹. El a avut un rol important pentru organizația locală în reorganizarea generată de desprinderea unui număr important de fruntași. Organizația sibiană a fost greu lovită de aceste evenimente și a suferit pierderi însemnate. Sub conducerea lui I. Beu, s-a convocat adunarea de înființare a organizației județene Sibiu a Partidului Poporului în 23 aprilie 1920. De remarcat că nu apare O. Goga, care figura din 18 martie 1920 ca ministru de stat, ca și V. Goldiș. Lor li s-a alăturat în 16 aprilie, cu aceeași funcție, și Petru Groza⁵⁰. În comitetul județean Sibiu au fost aleși I. Beu, Constantin Bucșan, secretar de stat în Ministerul de Interne, asesorul consistorial Lazăr Triteanu, profesorul seminarial Aurel Popoviciu, avocatul Gheorghe Măcelariu, avocatul Ioan A. Preda, protopopul de la Miercurea Sibiului, Avram Păcurariu, preoții de la Boița, Gura Râului, Ilimbav. Moțiunea adunării, citită de I. Beu, susținea că adunarea reprezenta PNR și declara că se unea cu Partidul Poporului, afirmând cu tupeu că congresul Partidului Național convocat la Alba Iulia era inițiativa unei fracțiuni a Comitetului PNR⁵¹. Or, realitatea era alta. Cei care au părăsit partidul erau mulți, dar marea majoritate a conducătorilor și a aderenților au rămas. Membrii sibieni rămași credincioși PNR s-au reunit în 21 aprilie pentru a-și trimite reprezentanții la congres. Între delegați s-au aflat personalități cu un prestigiu consolidat precum Andrei Bârseanu, președintele „Astreii”, profesorul Dimitrie Comșa, prefectul județului Sibiu, Nicolae Comșa (confirmat în funcție de noul guvern), dr. Nicolae Petra, dr. Ioan Stroia, Nicolae Bratu, protopopul Sebeșului, Sergiu Medean⁵². Se adăugau foștii parlamentari sibieni. În opinia redacției „Foi Poporului”, la congres, între cei 542 de delegați se aflau susținători ai celor trei curente din partid: pentru păstrarea PNR, pentru transformarea lui, pentru fuziunea cu un partid din Vechiul Regat. Se aprecia însă că majoritatea delegaților doreau menținerea PNR cu un nou program, poziție pe care se situa și ziarul, recte proprietarul său, Nicolae Bratu⁵³. De altfel, acesta a relatat congresul în foaia sa. El menționa participarea lui N. Iorga și a lui Ion Mihalache, a numeroși jurnaliști din București. I. Maniu a rostit un amplu discurs analizând situația politică din țară și activitatea PNR. Andrei Bârseanu a fost raportorul comitetului de 40, care a prezentat evoluția partidului de la 1 Decembrie 1918 și a dat citire unei moțiuni care aproba discursul președintelui partidului, combaterea guvernului și a sistemului decretelor legi, extinderea organizațiilor în toată țara, fără nicio fuziune, colaborarea cu partidele care aveau programe similare, combaterea separatismului dar și a nesocotirii specificului provinciilor. Congresul l-a ales președinte al PNR pe Iuliu Maniu, a ales un comitet electoral cu 123 de membri care să desemneze Comitetul Central și să pregătească lupta electorală. Din primul comitet făceau parte și sibienii A. Bârseanu, Nicolae Bratu, avocații Lucian Borcea și Octavian Rusu, protopopul Ioan Simu⁵⁴. Discursul lui Maniu a fost publicat integral în presa partidului. El susținea că trebuiau respectate „cu sfințenie” trei principii: democrația, constituționalismul

⁴⁶ *Ibidem*, p. 6.

⁴⁷ *Ibidem*, nr. 17, 18 aprilie 1920, p. 1.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 19, 2 mai 1920, p. 7.

⁵⁰ Scurtu 2003, p. 772.

⁵¹ „Cuvântul Poporului”, nr. 16, 2 mai 1920, p. 2; „Gazeta Poporului”, nr. 17, 2 mai 1920, p. 1.

⁵² „Foaia Poporului”, nr. 18, 25 aprilie 1920, p. 6.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*, nr. 19, 2 mai 1920, pp.1–2.

și parlamentarismul, afirmând că generalul Averescu urma o cale autocratică⁵⁵. Congresul a fost un succes politic și se părea că în jurul conducerii partidului se structura o unitate puternică. Dar a urmat stabilirea candidaturilor, care a dezvăluit că existau multe neînțelegeri interne.

Stările de lucruri consemnate în alte părți ale Transilvaniei sunt confirmate și în județul Sibiu. Duminică 2 mai, fostul deputat al cercului Sebeș, Lucian Borcea, și-a prezentat darea de seamă asupra activității sale în fața alegătorilor. Fostul ministru Ștefan Cicio-Pop, aflat în trecere prin oraș, a participat la adunare, a blamat fugarii din partid și a prezentat împrejurările demiterii guvernului Vaida. El a chemat la organizarea partidului. Redacția cerea cititorilor săi din acest cerc să se unească în jurul lui Borcea, care era un vechi luptător, om cinstit, care se interesa de împărțirea pământului, pășunilor, pădurilor și izlazurilor⁵⁶. El era și președintele organizației județene Sibiu a PNR. Guvernul Averescu a redus numărul cercurilor electorale; în județul Sibiu erau acum 5 cercuri în loc de 7. Conducerea organizației județene a PNR chema din nou la alegerea unor comitete locale din 3 membri și la anunțarea lor lui L. Borcea.⁵⁷ O cerere pentru aprobarea reunirii conducerii județene a partidului la locuința lui Borcea, în str. Cisnădiei, nr. 7 (actuala N. Bălcescu), cu scopul desemnării candidaturilor, ne indică data de 15 mai, dar presa anunța data de 22 mai 1920 și faptul că N. Iorga va candida în cercul Săliște.⁵⁸ În cadrul adunării, L. Borcea a făcut o expunere asupra situației politice din ultimul an, a directivelor de urmat și a demonstrat necesitatea reorganizării partidului, solicitând aportul celor prezenți. Conform deciziei congresului PNR, se concretiza colaborarea cu Partidul Țărănesc și cu Partidul Naționalist al lui N. Iorga⁵⁹. În consecință, în județul Sibiu au fost depuse candidaturile lui N. Iorga la Săliște și a lui Ion Mihalache la Ocna Sibiului. În circumscripția Rășinari candida Nicolae Bratu, iar la Sebeș, preotul Iosif Blaga, fost senator, directorul Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov. Pentru Senat trebuiau să candideze Dumitru Comșa la Sibiu, Andrei Bârseanu la Alba Iulia și Octavian Rusu la Brad⁶⁰. Premisele pentru PNR erau foarte proaste în această campanie electorală. Lucian Borcea îi scria la 27 mai 1920 lui Iuliu Maniu întrucât prevedea „*un nesucces complet*”. El încerca astfel nu atât să se disculpe, cât să-i explice președintelui partidului eșecul. Aflăm astfel că adunarea pentru candidări s-a ținut în 15 mai, la cererea lui Maniu, iar rezultatul a fost trimis telegrafic conducerii partidului, care s-a întrunit în 17 mai. Borcea arată că în noiembrie 1919, când el a candidat și a fost ales deputat la Sebeș, localnicii au vrut un candidat dintre ei. Borcea le-a promis că la următoarele alegeri li se va îndeplini dorința. Acum el refuza să mai candideze acolo, fără a fi chemat de conducerea locală a cercului. Consfătuirea din 15 mai 1920 l-a propus pentru cercul Nocrich-Ocna și pentru Sibiu, la Senat. În 16 mai, aproape întreaga organizație din Sebeș a trecut la Partidul Poporului. Din aceeași scrisoare a lui L. Borcea aflăm că în 21 mai, Maniu a fost la Sibiu și i-a cerut să pună candidatura lui Mihalache, șeful Partidului Țărănesc, la Ocna Sibiului. Cu acest prilej, Borcea l-a informat pe președintele partidului că A. Bârseanu și O. Rusu refuzau să candideze la Sibiu, că D. Comșa, care funcționa drept consilier agricol la Abrud, va candida la Brad și îi cerea ca acesta să fie candidat oficial al conducerii PNR. În seara de 21 mai a avut loc o convorbire telefonică între I. Maniu și L. Borcea, după care o nouă consfătuire a conducerii județene a PNR a decis ca D. Comșa să candideze pentru Senat la Sibiu, iar în cercul Nocrich-Ocna să candideze I. Mihalache. Deși Maniu a promis că declarația de la liderul țărăniștilor va sosi la timp, până în 27 mai, s-a prevăzut pentru acest cerc și candidatura lui L. Borcea. Conducerea centrală l-a desemnat însă pe dr. Octavian Rusu la Brad, spre surprinderea conducerii sibiene a partidului. În 23 mai, duminică, liderii sibiieni ai partidului au mers la Nocrich și Slimnic pentru a face campanie în favoarea lui Mihalache, prea puțin cunoscut între alegătorii de aici. D. Comșa a declinat oferta de a candida la Sibiu pentru Senat, motivând că era prea târziu pentru a-și mai face campanie. Așa, PNR a rămas fără candidat la Sibiu. Cum nici declarația lui Mihalache nu a sosit, la Nocrich-Ocna s-a improvizat

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 20, 9 mai 1920, pp. 5–6.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 7.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 21, 16 mai 1920, p. 2; AMCS, Fond N. Borcia, dos. 212, f. 1.

⁵⁹ AMCS, Fond N. Borcia, dos. 212, f. 2–4 ciorna discursului ținut de L. Borcia.

⁶⁰ „Patria”, nr. 110, 25 mai 1920; „Foaia Poporului”, nr. 22, 23 mai 1920, p. 7.

candidatura lui Borcea.⁶¹ El nu mai avea timp pentru a-și face campanie și voia să se retragă, temându-se de un eșec.⁶² Dealtfel, el a trimis o circulară oamenilor de încredere ai partidului din comunele acestui cerc, rugându-i să-i prezinte candidatura, întrucât el nu mai avea timp să ajungă personal în fața alegătorilor din toate comunele.⁶³ În aceste condiții, și în județul Sibiu PNR a înregistrat numai înfrângeri. Doar A. Bârseanu a fost ales senator, dar în județul Alba.⁶⁴ Cel mai mare ecou l-a avut înfrângerea candidatului PNR N. Iorga la Săliște, în fața unui localnic, avocatul Constantin Bucșan (trecut la averescani), cu ajutorul ingerințelor administrației.⁶⁵ Iorga i-a intentat proces prefectului județului, Nicolae Comșa, pentru sprijinul fățiș acordat candidatului guvernului. De asemenea, Iorga, ales în altă circumscripție, a ținut un întreg discurs în parlament și s-a plâns regelui personal de abuzurile guvernului.⁶⁶ PNR a obținut doar 27 de mandate de deputați și 7 de senatori.⁶⁷ Conducerea sa a declarat alegerile ilegale, iar parlamentul neconstituțional și nu a recunoscut guvernul Averescu.⁶⁸

Previziunile lui L. Borcea despre insuccesul campaniei electorale în județul Sibiu s-au adeverit, chiar s-au extins pentru toată Transilvania. PNR a trecut la măsuri și a decis o nouă reorganizare, desemnând un birou care să se ocupe de această operațiune. Răspunzând unui chestionar trimis de avocatul Zaharia Boilă din Cluj, în numele acestui birou, în septembrie 1920, Lucian Borcea scria: „În județul Sibiu PNR nu mai are organizație. Dizidența averescană ne-a distrus organizația, fiindcă diferitele comitete au fost în toamna anului trecut compuse în mare parte de averescanii de mai târziu. În preajma alegerilor din anul curent am improvisat în Sibiu un comitet județean din puțini aderenți care au rămas credincioși PNR și anume: dlui A. Bârseanu, D. O. Rusu, D. Nicolae Petra, D. Nicolae Cristea, Nicolae Togan, Nicolae Bratu, Ioan Băilă, participând la ședințele noastre și profesorul Eugen Todoran, D. Aurel Crăciunescu și asesorii consistoriali d. George Proca și Mateiu Voileanu”⁶⁹. Încercând o nouă restructurare a partidului se căutau și cauzele situației de la alegeri. Același fin observator și analist care era L. Borcea afirma: „Motivul de căpetenie care ne-a provocat dezastrul în părțile noastre este atmosfera care s-a creat în jurul Consiliului Dirigent și prin el partidului național. Sunt considerați pur și simplu ca agenți principali ai corupției de azi”⁷⁰. El aprecia însă că și Partidul Poporului dezamăgise electoratul, PNR putându-l recâștiga dacă se debarasa de acei membri corupți, dacă cerea urmărirea lor în justiție, dacă se baza pe membrii cinstiți, interesați de bunul mers al treburilor publice și nu doar de propria bunăstare⁷¹.

În octombrie 1920, L. Borcea îi scria cu „iubite amice” chiar lui I. Maniu, informându-l că în 15 octombrie se va ține la Sibiu adunarea de înființare a organizației liberale, la convocarea lui Anastasie Boiu, fost funcționar la Banca „Albina”, director al filialei sibiene a Băncii Chrissoveloni. Între invitați se aflau membri ai PNR, care ar fi vrut să fie considerați drept salvatori de la noua dizidență, dar Borcea își exprima temerea că se vor proclama ei înșiși liberali. Nemulțumirea lor provenea din lipsa de măsuri împotriva îmbogățitorilor de război din rândurile PNR, din lipsa de experiență a celor trimiși în guvern și din alianța cu partide care nu aveau nici ele experiența guvernării. Acești nemulțumiți susțineau că Partidul Liberal avea experiența scoaterii țării din situația economică dificilă. L. Borcea cerea conducerii PNR „să-și precizeze atitudinea cât mai lămurit și înainte de ce alte partide ne-ar ocupa terenul, atitudinea fiind proclamarea muncii

⁶¹ De observat că presa a informat, eronat, că I. Mihalache a candidat în această circumscripție electorală.

⁶² AMCS, Fond N. Borcia, dos. 19, nepaginat, scrisoarea lui L. Borcia către I. Maniu, din 27 mai 1920. La sfârșit este notat, cu creionul, că scrisoarea nu a mai fost expediată.

⁶³ *Ibidem*, dos. 17, nepaginat, circulara lui L. Borcia către 52 de oameni de încredere, din 27 mai 1920.

⁶⁴ „Patria”, nr. 122, 10 iunie 1920, p. 2; „Foaia Poporului”, nr. 25, 13 iunie 1920.

⁶⁵ Semnificativ pentru moravurile politice este faptul că acest contracandidat al lui Iorga era gata, în ianuarie 1920, să se alăture partidului condus de istoric. Iorga f. a., p. 317.

⁶⁶ „Patria”, nr. 163, 30 iulie 1920; N. Iorga 1920; Pușcariu 1978, p. 505; Radu 2004, p. 237.

⁶⁷ Scurtu 1994, p. 17.

⁶⁸ „Cuvântul Poporului”, nr. 25, 27 iunie 1920, p. 1.

⁶⁹ AMCS, Fond N. Borcia, dos. 11, nepaginat, scrisoarea lui L. Borcia către Z. Boilă din 28 septembrie 1920, f. 1.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 2.

⁷¹ *Ibidem*.

pozitive pentru organizarea statului, combaterea fără milă și considerație a corupției, politică economică românească conștientă, chemarea tuturor energiilor la muncă⁷².

Într-o altă epistolă, către profesorul universitar Romulus Boilă, din Cluj, L. Borcea se plângea că nu era informat despre noile evenimente politice. Într-adevăr, unele ziare au informat că I. Mihalache, președintele Partidului Țărănesc, însoțit de Virgil Madgearu, secretarul partidului, sosiseră la Cluj pentru discuții cu liderii PNR, în vederea fuziunii. Era indicată chiar și denumirea noii grupări politice: Partidul Național-Țărănesc. Fruntașul sibian N. Bratu se pronunța pentru fuziune și pentru un guvern de concentrare, cerând doar să fie respectate „interesele speciale ale populației din teritoriile alipite”⁷³. Ziarul lui N. Bratu, „Foaia Poporului”, dezmințea peste două săptămâni știrea, arătând că mai erau necesare alte tratative⁷⁴. Și liderul organizației sibiene, L. Borcea, scria la Cluj că el a trebuit să combată printre membri zvonul că PNR fuzionează cu Partidul Țărănesc; el admitea acest act doar în cazul că țărăniștii vor accepta programul Partidului Național.

În aceeași epistolă, el informa că Vintilă Brătianu fusese la Sibiu în 7 noiembrie 1920 și organizația liberală sibiană se constituise, președinte fiind ales generalul Dionisie Florian, iar secretar Nicolae Vecerdea. Între proaspeții liberali se aflau avocații Eugen Piso, Ioan Fruma, Nicolae Schiau, Nicolae Petra, Ioan Muțiu, Ioan Băilă, redactor la cotidianul sibian „Dacia Traiană”, profesorul și poetul Ioan Ursu Soricu. După precizarea lui Borcea, unii trecuseră și pe la țărăniștii ardeleni, deși fuseseră membri de frunte ai PNR. El se arăta înțelegător și cerea conducerii centrale: „să nu-i batjocoriți că au făcut acest salt”, îi considera naivi și credea că se vor întoarce în PNR, unii dintre ei fiind „oameni de bună credință și nu se cugetă la interese personale”⁷⁵.

În 17–18 noiembrie 1920 a avut loc ședința Comitetului Executiv al PNR, care a aprobat activitatea parlamentarilor, a decis să continue lupta cu guvernul, să activeze în continuare după programul de la Alba Iulia. Același organ oficios al organizației sibiene, „Foaia Poporului”, cerea apărarea în continuare a intereselor Ardealului, „să se înceapă o organizare tot mai puternică și mai temeinică a partidului în toate județele din Ardeal” și comunicate mai dese asupra activității conducerii⁷⁶. În lunile următoare, foaia a cerut ardelenilor să nu părăsească PNR⁷⁷ și a informat despre noua etapă de organizare a partidului în județul Sibiu, începută în ianuarie 1921. Redacția cerea acțiune față de constituirea organizațiilor județene Sibiu ale averescanilor și liberalilor, afirmând că PNR avea încă cei mai mulți aderenți, nu cele două partide amintite, deoarece „ambele se compun numai din oameni ce umblă din partid în partid, conduși de interese mărunte”⁷⁸. În ianuarie 1921, liderii locali ai PNR, avocații L. Borcea și O. Rusu au subscrib o moțiune lansată de organizația „Opinia publică”, înființată la Sibiu, care își propunea să controleze activitatea politică. Moțiunea, semnată de reprezentanți ai tuturor forțelor politice cu organizații la Sibiu, făcea apel la partidele politice să concluzeze pentru refacerea și consolidarea statului⁷⁹. În 26 ianuarie 1921, fruntașii sibiieni ai PNR au lansat un apel prin care se anunța că PNR, Partidul Țărănesc din Vechiul Regat și Basarabia, Partidul Naționalist Democrat și democrații din Bucovina voiau reorganizarea României pe baze democratice, ca stat unitar. Unificarea trebuia realizată însă cu respectarea specificului fiecărei provincii, treptat. Pe această cale, PNR „pornind din realitatea unității sufletești, din care a răsărit unitatea națională, vrea să organizeze poporul românesc într-o puternică și nebiruită națiune românească, încadrate într-un stat bine încheiat, combătând orice tendință de separatism”⁸⁰. Inițiatorii solicitau opinii față de apelul lor și liste cu aderenții înscrși în PNR.

⁷² AMCS, Fond N. Borcia, dos. 37, nepaginat, scrisoarea lui L. Borcia către I. Maniu, din 14 octombrie 1920.

⁷³ „Foaia Poporului”, Sibiu, an. 28, nr. 44–45, 24–31 octombrie 1920, p. 1.

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 47, 14 noiembrie 1920, p. 1.

⁷⁵ AMCS, Fond N. Borcia, dos. 13, nepaginat, scrisoarea lui L. Borcia către I. Maniu din 20 noiembrie 1920; „Foaia Poporului”, nr. 47, 14 noiembrie 1920, p. 2.

⁷⁶ „Foaia Poporului”, nr. 49, 28 noiembrie 1920, p. 1.

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 53, 26 decembrie 1920, p. 1.

⁷⁸ *Ibidem*, an. 29, nr. 5, 30 ianuarie 1921, p. 3.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 4, 23 ianuarie 1921, pp. 1–2.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 6, 6 februarie 1921, pp. 1–2.

Semnatarii erau vechi membri ai partidului și doreau reorganizarea sa în județul Sibiu: A. Bârseanu, L. Borcea, N. Bratu, avocatul Enea Andrea, Ioan I. Lapedatu, Petru Drăghici, Nicolae Petra-Petrescu, Octavian Rusu, Nicolae Togan, dr. Vasile Preda, Ieronim Stoichiția.⁸¹ Din păcate, nu avem informații despre ecurile acestui apel.

În partid și între aderenții săi sibieni erau atunci alte griji. Față de politica guvernului Averescu se încerca formarea unui „*bloc ardelenesc*” din toți parlamentarii transilvăneni, indiferent de partid. Aceasta era și opinia lui L. Borcea, exprimată într-o scrisoare către I. Maniu: „*numai un bloc al tuturor ardelenilor ne poate ocroti pe noi, poate garanta o dezvoltare sănătoasă spre unificare*”⁸². Și „Foaia Poporului” susținea ideea, pentru a li se arăta guvernanților că nu se putea trece „*peste ardeleni și interesele Ardealului*”. Ei trebuiau întrebați când se luau măsuri ce priveau Transilvania. Redacția preciza însă că „*blocul nu va îngădui nici umbra bănuielii intențiilor de separatism ori autonomism*”⁸³. Într-adevăr, erau interese economice specifice tuturor transilvănenilor și frunțașii sibieni ai PNR au înțeles importanța politică a angajării pentru apărarea lor. Este cazul cererii de schimbare a coroanelor cu leul la paritate, nu la cursul 1 coroană = 2 lei, așa cum s-a făcut, al cererii de export liber de vite și lemn (produse în excedent pentru Transilvania)⁸⁴ etc. Aceste cereri au fost reiterate și la Congresul ardeleesc din 24–26 martie 1921, ținut la București și prezidat de Octavian Rusu, dar mai ales la Congresul economic al Ardealului, convocat din inițiativa frunțașului sibian și a lui Aurel Vlad, președintele Reuniunii băncilor românești din Transilvania, la Alba Iulia, în 13–14 mai 1921⁸⁵. Întrucât efectele acestor acțiuni nu au fost mulțumitoare, la 27 mai a fost convocat la Cluj Comitetul de o sută al PNR, din care făceau parte și frunțașii sibieni A. Bârseanu, L. Borcea, N. Bratu, O. Rusu, protopopul Ioan Simu, de la Sebeș. În 28 și 29 mai au continuat discuțiile dar au avut loc și ședințe ale Comitetului Executiv al partidului. „Foaia Poporului” cerea conducerii să adopte „*o ținută rezolută, cu energie bărbătească, ca pe vremuri*” și se pronunța pentru un guvern de concentrare⁸⁶. Discuțiile au fost vii și s-au concretizat într-o moțiune în 12 puncte. Comitetul Central a înfierat alegerile din 1920 și a protestat împotriva măsurilor de unificare considerate pripite, având ca efect învrăjbirea prin nesocotirea intereselor economice ale Ardealului, a spiritului Hotărârilor de la Alba Iulia. Se solicita o Adunare Constituantă, adunarea tuturor forțelor în jurul PNR. Se hotăra că acesta nu va fuziona, ci va colabora cu alte partide democratice chiar și în cadrul unui guvern de concentrare. I. Maniu urma să prezinte moțiunea regelui și Adunării Deputaților⁸⁷. Întrucât L. Borcea absentase, secretarul PNR, Sever Dan, îl informa, la 29 mai, că „*esențialul moțiunii este apelul la unire a tuturor ardelenilor în partidul național și reclamarea guvernului de colaborare a tuturor partidelor democratice*”⁸⁸. S. Dan susținea că în Comitetul Executiv doar el a ridicat „*chestia formării unui partid mare național și țărănesc*”, fiind susținut doar parțial de Aurel Lazăr, ceilalți susținători de până atunci, I. Agârbiceanu, Valer Moldovan, Voicu Nițescu renunțând. S. Dan mai susținea că preocuparea principală a momentului era să fie prevenite „*ravagiile curentului de izolare, care stăpânește azi Ardealul și Banatul și amenință să se arunce în brațele oricărui exploatator al amărăciunii noastre juste*”⁸⁹. Teama lui era ca partidele aliate din Federația Democrației Naționale să nu considere hotărârile adoptate ca o denunțare a alianței și un început de căutare a altor aliați.

În august 1921 este dat un nou start acțiunii de organizare a PNR, adoptându-se principiile acțiunii și statutul partidului⁹⁰. În septembrie 1921 a început o amplă campanie de răsturnare a guvernului Averescu.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² AMCS, Fond N. Borcia, dos. 9, nepaginat, scrisoarea lui L. Borcia către I. Maniu din 10ianuarie 1921.

⁸³ „Foaia Poporului”, nr. 16, 17 aprilie 1921, p. 1.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 17, 24 aprilie 1921; nr. 26, 20 iunie 1920, pp. 5–6.

⁸⁵ *Ibidem*, nr. 19, 8 mai 1921, p. 2 și nr. 21, 22 mai 1921, p. 3.

⁸⁶ *Ibidem*, nr. 22, 29 mai 1921, p. 2.

⁸⁷ *Ibidem*, nr. 23, 3 iunie 1921, p. 1.

⁸⁸ AMCS, Fond N. Borcia, dos. 23, nepaginat, scrisoarea lui Sever Dan către L. Borcia din 29 mai 1921.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ „Patria”, nr. 173, 7 august 1921.

În toată Transilvania au avut loc adunări populare, începând cu 18 septembrie, când I. Maniu a făcut o dare de seamă în fața alegătorilor săi⁹¹. La Sibiu, adunarea a avut loc în 23 septembrie 1921, în prezența fruntașilor locali și a unor lideri ai PNR ca: Al. Vaida Voevod, Valeriu Braniște, Aurel Vlad. Ca și în celelalte adunări din Transilvania⁹², s-a cerut retragerea generalului Averescu de la putere și formarea unui guvern de concentrare.⁹³ Pentru a reuși în această acțiune, conducerea PNR a purtat tratative cu PNL în vederea unei guvernări în comun, dar nu s-a ajuns la o înțelegere⁹⁴. „Foaia Poporului” aprecia drept „cuminte” faptul că Maniu nu primește „colaborarea cu liberalii, decât după garanții bine lămurite”⁹⁵. La sfârșitul anului 1921, redacția conchidea că fuziunea PNR cu un partid din Vechiul Regat trebuia să se facă după votarea noii Constituții⁹⁶. La 13 decembrie, generalul Averescu a prezentat demisia guvernului său. După precizările „Foi Poporului”, el și O. Goga ar fi cerut sprijinul PNR, dar ar fi fost refuzați. PNR cerea garanții pentru alegeri libere, drept urmare nu a intrat nici în guvernul condus de Take Ionescu, format la 17 decembrie și demisionat la 17 ianuarie 1921, deoarece nu a avut majoritatea parlamentară necesară⁹⁷. La sfârșitul anului 1921, făcând retrospectiva vieții politice din județul Sibiu în anul încheiat, „Foaia Poporului” conchidea că aceasta nu a fost „așa agitată ca în alte părți”, că Partidul Național era cel mai puternic, deoarece avea „cei mai vechi și mai vrednici aderenți, – iar ca greutate asemenea”⁹⁸. Articolul nu ignora existența unor organizații ale Partidului Poporului, PNL, Partidului Țărănesc și Partidului Socialist în județ, dar le considera încă slabe. Apariția organizațiilor primelor trei partide s-a făcut în principal pe seama desprinderii unor grupuri din PNR și organizația sibiană a acestuia a avut de suferit, după cum arăta L. Borcea în scrisorile sale către conducerea partidului.

Încă din primele zile ale anului 1922, acțiunea de organizare a luat un nou avânt. Au avut loc consfătuiri, între care cea mai importantă a reunit la Sibiu frunțașii organizației. Consfătuirea a fost prezidată de generalul Ioan Boeriu, iar în cadrul său au vorbit despre situația politică senatorul A. Bârseanu și deputatul I.I. Lapedatu, L. Borcea, protopopul I. Simu, I. Stoichiția ș.a. S-a hotărât că vor fi admiși în PNR „orice români harnici și cinștiți”, chiar și cei care intraseră în alte partide și voiau să revină „dacă se dovedește că au fost conduși de bună credință” și nu au atacat partidul. A fost inaugurat și un fond pentru reorganizarea partidului, lista donatorilor fiind deschisă de comerciantul Teodor Doboiu, care a depus 10 000 de lei⁹⁹.

Campania s-a intensificat, după ce I.I.C. Brătianu a format noul guvern la 21 ianuarie 1921, iar alegerile s-au fixat pentru 1–11 martie. În 27 ianuarie s-a întrunit la Cluj conducerea PNR. De la Sibiu au participat 14 persoane, sub conducerea generalului I. Boeriu, președintele comitetului județean. Rezoluția adoptată cerea aplicarea Hotărârilor de la Alba Iulia, protesta împotriva chemării PNL la guvernare, a convocării Adunării Constituante de către un guvern de partid, a celor care ațâțau la ură interconfesională¹⁰⁰. În 31 ianuarie s-a întrunit la restaurantul „Unicum” comitetul județean Sibiu al PNR, pentru a confirma pe președintele I. Boeriu, a alege ca vicepreședinți pe Andrei Bârseanu și Petre Drăghici, iar ca secretar pe Ieronim Stoichiția. Între membri se aflau 3 protopopi, 6 preoți, 8 avocați, 3 comercianți, 2 directori de bancă, 2 medici, 2 profesori. De remarcat, că reapare Ioan Lupaș, deși acum era profesor la Universitatea din Cluj. De asemenea, s-au hotărât candidaturile: pentru Senat generalul I. Boeriu la Sibiu și Petre Drăghici la Săliște, fost 30 de ani prim-pretor al plasei Săliște, iar pentru deputați: I. Lupaș la Săliște, L. Borcea la Rășinari, I.I. Lapedatu la Ocna-Nocrich și avocatul Ioan Onițiu la Sebeș¹⁰¹. Ca și în alte ocazii, la centru, I.

⁹¹ *Ibidem*, nr. 210, 20 septembrie 1921; „Foaia Poporului”, nr. 39, 25 septembrie 1921, p. 1.

⁹² Zăinea 2002, p. 375.

⁹³ „Foaia Poporului”, nr. 39, 25 septembrie 1921, p. 5.

⁹⁴ I. Scurtu 1994, p. 21–22.

⁹⁵ „Foaia Poporului”, nr. 49, 11 decembrie 1921, p. 1.

⁹⁶ *Ibidem*, nr. 48, 4 decembrie 1921, p. 1.

⁹⁷ *Ibidem*, nr. 50, 18 decembrie 1921, p. 1 și nr. 51, 25 decembrie 1921, p. 1; Scurtu 1994, p. 22.

⁹⁸ „Foaia Poporului”, an. 29, nr. 49, 11 decembrie 1921, p. 3.

⁹⁹ *Ibidem*, an. 30, nr. 1, 8 ianuarie 1922, p. 2.

¹⁰⁰ *Ibidem*, nr. 8, 5 februarie 1922.

¹⁰¹ *Ibidem*, nr. 4, 29 ianuarie 1922, p. 2 și nr. 8, 5 februarie 1922, p. 2.

Onițiu a fost înlocuit cu profesorul de la Universitatea din Cluj, Silviu Dragomir, care predase la Sibiu până în 1919, dar acesta s-a îmbolnăvit și a rămas valabilă candidatura propusă de comitetul județean¹⁰². De mare importanță pentru organizația județeană a PNR s-a dovedit revenirea la candidatura lui I. Lupaș în circumscripția Săliște. La 12 februarie 1922 reapărea și gazeta „Cuvântul Poporului”, care a fost un suport important pentru istoric, dar și pentru organizația PNR. Încă din primul număr era publicat un articol de fond al lui I. Lupaș, cu un istoric al situației politice după 1918 în general și pe plan local. În același număr apărea și *Manifestul electoral al PNR*, care chema la urne și cerea să fie votați candidații săi împotriva oligarhiei, a celor care ar fi vrut să robească Ardealul și să-i dezbină pe locuitorii săi. Partidul Național cerea susținerea alegătorilor pentru a-l sprijini în apărarea democrației. Ziarul încerca să lămurească și istoria colaborării PNR–PNL¹⁰³. În 15 februarie a avut loc la Săliște cea mai impunătoare adunare electorală a PNR din întreg județul. Candidații P. Drăghici și I. Lupaș au prezentat „*vorbirile de program*”. Ultimul era numit prin sate „*gură de aur*”, iar discursul său a fost tipărit integral, inclus în paginile ziarului amintit, dar distribuit și ca o foaie volantă¹⁰⁴. I. Lupaș primise candidatura în cadrul unei adunări din Săliște, la 30 ianuarie și o acceptase pentru ca alegătorii să nu mai fie dezbinați, ca în 1920, să aibă încredere într-un om al locului, pe care îl cunoșteau. El a prezentat aceste chestiuni în cuvântările electorale din satele cercului Săliște (Poiana, Orlat, Gura Râului, Apoldul de Jos), în care a fost însoțit de P. Drăghici, I. Boeriu și ceilalți fruntași ai organizației județene¹⁰⁵. Ca și în alte părți ale țării, și în județul Sibiu alegerile au fost afectate de intervenția autorităților. La Gârbova, de exemplu, P. Drăghici, împreună cu Ieronim Stoichiția și Ioan Onițiu, au fost arestați, iar candidatura generalului I. Boeriu, care se evidențiasse la organizarea regimentelor transilvănene în primăvara anului 1919, a fost respinsă, pentru că el nu se afla pe listele de alegători din Sibiu. În locul său a fost propus avocatul Octavian Rusu, senator în alegerile anterioare¹⁰⁶. Dealtfel, în Transilvania au fost respinși 23 de candidați ai PNR, între care și Al. Vaida Voevod, Aurel Vlad, Voicu Nițescu ș.a.¹⁰⁷. Alte nereguli și abuzuri au fost semnalate în circumscripția Sebeș, dar și la Vurpăr, Rășinari ș.a.¹⁰⁸. În acest context, PNR a câștigat doar 26 de mandate de deputați și 10 de senatori. În județul Sibiu, dintre candidații PNR au fost aleși deputatul I. Lupaș și senatorul Petru Drăghici. Andrei Bârseanu a fost ales senator în circumscripția Alba de Jos, iar I.I. Lapedatu, deputat la Crasna, județul Sălaj. La Sebeș, avocatul Ioan Onițiu a ajuns la balotaj cu candidatul PNL, Lazăr Triteanu și a pierdut la noua alegere din 17 martie 1922¹⁰⁹. Odată cu moartea lui A. Bârseanu la 19 august 1922, PNR a pierdut locul de senator pe care-l ocupase, deoarece la alegerea parțială din 17 decembrie 1922, a câștigat reprezentantul Partidului Poporului, protopopul Elie Dăianu¹¹⁰.

Așa cum observa L. Borcea, aceste alegeri „*n-au adus liniștea, ci noi învrăjbi*”¹¹¹. Pentru organizația sibiană a PNR, rezultatele au fost însă mai bune decât cele din 1920. Fruntașii săi: I. Boeriu, I. Lupaș, A. Bârseanu, I.I. Lapedatu, membri ai Comitetului Executiv al PNR și O. Rusu cu N. Bratu, membri ai Comitetului de o sută, au fost prezenți la reuniunea conducerii de la Cluj, din 19–21 martie 1922. A fost adoptat un memoriu de protest către rege împotriva abuzurilor din timpul alegerilor, s-au declarat ilegale corpurile legiuitoare, s-a decis că nu era posibilă o colaborare cu PNL¹¹². Partidul a decis o nouă reorganizare pentru lupta în opoziție. În august 1922 organizațiile județene au fost chemate să facă alegeri pentru delegații la viitorul congres al partidului. Deși nu era o perioadă electorală, și în județul Sibiu s-au orga-

¹⁰² *Ibidem*, nr. 6, 12 februarie 1922, p. 2 și nr. 7, 19 februarie 1922, p. 2.

¹⁰³ „Cuvântul Poporului”, nr. 1, 12 februarie 1922, p. 1.

¹⁰⁴ *Ibidem*, nr. 2, 19 februarie 1922, p. 1–4; Crișan 2014, p. 217.

¹⁰⁵ „Cuvântul Poporului”, nr. 4, 5 martie 1922, pp. 1–2.

¹⁰⁶ *Ibidem*, nr. 6, 12 martie 1922, p. 2.

¹⁰⁷ „Foaia Poporului”, nr. 9, 24 februarie 1922, pp. 1–2; Radu 2004, p. 239–241, 266.

¹⁰⁸ *Ibidem*, nr. 11, 19 martie 1922, p. 2 și nr. 13, 2 aprilie 1922, p. 2.

¹⁰⁹ *Ibidem*, nr. 10, 12 martie 1922, nr. 11, 19 martie 1922, p. 2, nr. 12, 26 martie 1922 și nr. 13, 2 aprilie 1922, p. 2; Scurtu 1994, p. 23.

¹¹⁰ „Foaia Poporului”, nr. 51, 24 decembrie 1922.

¹¹¹ *Ibidem*, nr. 11, 19 martie 1922, p. 3.

¹¹² *Ibidem*, nr. 12, 26 martie 1922, p. 1.

nizat ample adunări în circumscripțiile electorale, începând de la 28 august (Săliște) – până la 31 octombrie, când a avut loc adunarea județeană, la care au fost prezenți I. Maniu, A. Vlad, M. Popovici, V. Nițescu, C. Brediceanu ș.a. Moțiunile adoptate au arătat încrederea aderenților în conducerea partidului, au subliniat falsificarea voinței electoratului în alegeri, loialitatea față de monarhie, chiar dacă PNR nu a participat la încoronarea de la Alba Iulia (15–17 octombrie 1922), deoarece aceasta era organizată de un guvern de partid. Pentru a lămurii populația din Transilvania asupra atitudinii sale, PNR a lansat un manifest¹¹³. În adunarea de la Sibiu (31 octombrie), I. Lupaș și I. Maniu au subliniat că PNR era acasă la Sibiu, că toate marile sale acțiuni politice erau legate de orașul de pe Cibin. Moțiunea adoptată cerea înlăturarea guvernelor liberal, dizolvarea parlamentului și alegeri libere¹¹⁴.

Un eveniment care a marcat începutul unei noi etape în istoria PNR și a organizației sale sibiene – extinderea peste Carpați –, a fost intrarea Partidului Democrat (fost sub conducerea lui Take Ionescu) în PNR, prin hotărârile luate de conducerea celor două partide în 21 respectiv 28 noiembrie 1922.¹¹⁵

Organizația județeană Sibiu a PNR a trecut printr-o perioadă mai frământată în anii 1919–1922, decât alte structuri similare. În anul 1919, datorită prezenței la Sibiu a Marelui Sfat Național și a Consiliului Dirigent, organizația județeană Sibiu a fost foarte puternică, deoarece erau prezenți în oraș principalii lideri ai partidului. Mutarea la Cluj a Consiliului Dirigent și alegerile din noiembrie 1919 au ridicat probleme majore, complicate în anul următor de trecerea unora dintre liderii săi (frații Octavian și Eugen Goga, Constantin Bucșan) în Partidul Poporului. Desprinderile din organizația PNR a unor lideri importanți au continuat odată cu formarea organizațiilor locale ale Partidului Țărănesc Ardelean, PNL și Partidului Poporului. Totuși, organizația PNR a rămas în anii 1919–1922 cea mai puternică din județ, deoarece au rămas credincioase acestui partid personalități locale cu autoritate în societate ca: protopopul Săliștei Ioan Lupaș, devenit în acești ani profesor universitar la Cluj, dar rămas alături de sălișteni, profesorul Andrei Bârseanu, președintele „Astrei”, avocatul Lucian Borcea, care a fost președinte al organizației, urmat de generalul în rezervă Ioan Boeriu, economistul Ion I. Lapedatu, profesorul Dimitrie Comșa (memorandist), Nicolae Bratu, proprietarul tipografiei și al „Foi Poporului”, organul de presă al organizației, cu un tiraj de 17 000 de exemplare și cu o apariție constantă, avocatul Octavian Rusu, medicul Ieronim Stoichiția, Petru Drăghici, fost pretor al plasei Săliște ș. a. Așa cum au arătat și alegerile, județul Sibiu a rămas un fief al PNR în intervalul 1919–1922 și va continua să fie în anii următori.

A N E X Ă

1 1920, 27 mai. Scrisoare a dr. Lucian Borcea către Iuliu Maniu despre situația organizației PNR din județul Sibiu

Dlui Iuliu Maniu
Cluj

Sibiu, 27 mai 1920

Domnule Președinte,

Fiindcă în parte văd de acum, în parte prevăd, că tocmai acolo, unde aveam din Sibiu, să ne îngrijim de alegeri, partidul național va avea un nesucces complet, fac acest raport, declinând de la mine orice răspundere.

¹¹³ *Ibidem*, nr. 35, 3 septembrie 1922, p. 2–5, nr. 36, 10 septembrie 1922, p. 1, nr. 37, 17 septembrie 1922, p. 1–2, nr. 42, 22 octombrie 1922, p. 3–4, n. 44, 5 noiembrie 1922; „Cuvântul Poporului”, nr. 39, 5 noiembrie 1922, p. 1–2.

¹¹⁴ „Foaia Poporului”, nr. 44, 5 noiembrie 1922, p. 1–2.

¹¹⁵ *Ibidem*, nr. 47, 26 noiembrie 1922, p. 1.

Fixez următoarele fapte: candidarea mea la Sebeș făcută astă toamnă¹¹⁶ din contra, a provocat contrazicerea sebeșenilor. Așa cât am trebuit să așteptăm înaintea primăriei, până domnul Goga¹¹⁷ și Comșa¹¹⁸ încercau să capaciteze pe sebeșeni¹¹⁹, a fost extrem de penibilă [situația]. Dar declarațiunea lor, că la alegerile viitoare ei vor candida, a fost o promisiune, pe care am ținut-o obligătoare pentru mine. La darea mea de seamă am făcut asemenea declarație.

La cererea Ta, consfătuirea pentru candidări am ținut-o în 15 l.c., rezultatul l-am arătat prin o telegramă urgentă, ca să-l cunoașteți la întrunirea Comitetului Executiv din 17 l.c.

Consfătuirea a decis să lase pe sebeșeni să candideze. Am declarat din nou, că nechemat nu candidez acolo. Am arătat, că dl. Blaga¹²⁰ se interesează de cerc invocând pe dl. Vaida¹²¹ care l-ar sprijini, zicând că eu îmi pot căuta alt cerc în apropierea Sibiului. Am și depeșat dlui Blaga, că dacă vrea să candideze să se intereseze de cerc, eu nechemat nu mă duc acolo. Consfătuirea m-a candidat la Nocrich-Ocna, și m-a combinat dupe Dr. Octavian Rus¹²² și Dumitru Comșa¹²³ și la Sibiu Senat.

În 16 l.c., naționaliștii din Sebeș¹²⁴ s-au dezvălit ca poporaniști¹²⁵ și au făcut candidare averescană. M-am adresat în 17 l.c. protopopului Medeanu¹²⁶ să organizeze partidul național și să candideze aici. Am comunicat, că fiind designat la Nocrich și fiind cu neputință să te interesezi de două locuri, la mine să reflecteze numai neavând pe altul. Protopopul Medeanu jicnit fiind de astă toamnă, când pe nedreptul, a fost timbrat drept „mangrist”¹²⁷, a refuzat să facă organizarea și a dat încredințarea mai departe preotului Vasile Oanea. Întrunirea s-a ținut precum știi, Vineri în 21 mai, când ne-am întâlnit la Sibiu și mi-ai cerut să-l candidăm pe Mihalache¹²⁸ în Ocna. Știi despre convorbirea cu dl. Savu și Martin¹²⁹, în fața căroră am

¹¹⁶ Pentru primele alegeri din România Mare, din noiembrie 1919, Lucian Borcea a candidat și a fost ales deputat în circumscripția Sebeș din județul Sibiu.

¹¹⁷ Octavian Goga (1881–1938), bine cunoscut în 1918, ca poet și fruntaș al P.N.R., era la Paris, membru al Consiliului Unității Naționale a Românilor în toamna anului 1918. Deși nu a fost prezent la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, în 2 decembrie 1918, Marele Sfat Național l-a ales membru al Consiliului Dirigent fără portofoliu. În toamna anului 1919 el a participat la campania electorală (Neagoe 2007, p. 330–334).

¹¹⁸ Nicolae Comșa (1868–1943), medic din Săliște. În 1905 a fost ales deputat în Parlamentul de la Budapesta. A fost membru al Comitetului Central al PNR și în această calitate a fost prezent la Alba Iulia, în 1 Decembrie 1918. Aici a fost ales în Marele Sfat Național, apoi a fost numit prefect al comitatului Sibiu, la 29 decembrie 1918, din care făcea parte atunci și orașul Sebeș.

¹¹⁹ Să accepte candidatura avocatului Lucian Borcea, președintele organizației județene Sibiu a PNR.

¹²⁰ Dr. Iosif Blaga (1885–1937), profesor, director al liceului „Andrei Șaguna” din Brașov (1915–1924), apoi protopop al Brașovului. În noiembrie 1919 a fost ales senator. În 1920 a candidat la Sebeș („Țara Bârsei”, nr. 4–5, 1937, p. 393–397; „Patria”, nr. 110, 25 mai 1920).

¹²¹ Alexandru Vaida-Voevod (1872–1950), medic, fruntaș al PNR, implicat în viața politică din timpul studenției, deputat în Parlamentul maghiar din 1906, unde, în 18 octombrie 1918, a prezentat Declarația de autodeterminare a românilor din Transilvania, membru al Consiliului Național Român Central, șef al Resortului de Externe și Presă și vicepreședinte al Consiliului Dirigent, a reprezentat Transilvania la Conferința de Pace de la Paris, a fost ministru pentru Transilvania în decembrie 1918–noiembrie 1919 și prim-ministru în perioada 1 decembrie 1919–13 martie 1920 și apoi în alte două rânduri: 6 iunie–17 octombrie 1932 și 14 ianuarie–9 noiembrie 1933 (Neagoe 2007, p. 707–711).

¹²² Dr. Octavian Rusu, avocat, fruntaș sibian al PNR, membru al comitetului celor o sută, ales în 1920 vicepreședinte al „Astrei”. În noiembrie 1919 a candidat pentru Senat în circumscripția Rășinari. („Gazeta Transilvaniei”, nr. 218, 18 octombrie 1919; „Patria”, nr. 92, 29 aprilie 1920)

¹²³ Dumitru Comșa (1846–1931), profesor, agronom și etnograf. Ca secretar al PNR a contribuit la redactarea Memorandumului și a fost condamnat la 3 ani închisoare. A făcut parte din conducerea „Astrei”. Ales senator în noiembrie 1919, neales în județul Sibiu, în iunie 1920 („Patria”, nr. 110, 25 mai 1920).

¹²⁴ Plasa Sebeș a făcut parte, până în 1926, din județul Sibiu.

¹²⁵ Simpatizanți ai Partidului Poporului, condus de generalul Alexandru Averescu.

¹²⁶ Protopopul ortodox al Sebeșului.

¹²⁷ Adept al ideilor mitropolitului Vasile Mangra (1916–1918), acuzat de pactizare cu guvernul maghiar și care s-a sinucis la Budapesta în 1 octombrie 1918.

¹²⁸ Ion Mihalache (1882–1963), întemeietorul Partidului Țărănesc în decembrie 1918, deputat în 1919, ministru pentru Agricultură și Domenii în decembrie 1919 – martie 1920 și apoi în guvernele formate de PNT în 1928–1933. (Mamina, Scurtu 1996, p. 208–209).

¹²⁹ Fruntași ai organizației județene Sibiu a PNR. Eugen Savu, finanțist, originar din județul Alba a fost membru al Comitetului

declarat, că dacă măcar mă cer sebeșenii, candidez la ei, mai ales că acum aveam să scap de Ocna-Nocrich. Țin să amintesc și răspunsul pe care l-ai dat la observarea mea, că trecând prin Sebeș, să iei contact cu dl. Simu¹³⁰ ori altul, că dacă este în ședință nu o poți face să nu produci impresia că vrei să influențezi. Tot atunci Ți-am comunicat că dl. Comșa¹³¹ candidează în Brad la Senat și Ți-am cerut să fie candidat oficial și Ți-am arătat că nici dl. Bârseanu¹³², nici dl. Rusu nu vreau să primească candidatura în Sibiu.

Seara, prin telefon, am repetat cererea privitoare la dl. Comșa, și am comunicat, că dl. Mihalache va fi candidat la Nocrich, comunicând însă și informațiunile primite de la dl. Stoichiță¹³³ privitoare la Arpaș și cerând ca Mihalache să fie candidat și acolo, unde-l combinarăți în locul lui pe dl. Dobrescu¹³⁴.

După convorbirea telefonică am stabilit într-o nouă și ultimă consfătuire candidaturile:

Sibiu – Senat Dem. Comșa

Nocrich-Ocna – Mihalache.

În Rășinar fiind împărțite părerile să se pună ori nu candidatura dlui Goga, am luat act de declarația domnului Bratu¹³⁵ că el candidează. Am menținut și din partea noastră candidarea dlui Iorga în Săliște¹³⁶. Din Sebeș încă nu sosise raport. Deși mi-ai fost telefonat că declarația de primire a dlui Mihalache va sosi la timp, din precauțiune ne-am combinat la Nocrich și pe mine, eventual pe Dr. Andrea¹³⁷.

În ziua următoare am depeșat la Cluj și dlui Comșa, iar la amezai am avut convorbire telefonică, în care mi-ai comunicat că a mers curier la dl. Mihalache, și văzând că am rămas în tablou – avizul din Sebeș sosise –, ne-am amăgit cu Sibiu, dacă Comșa nu va primi.

În aceeași zi după amezai am aflat spre cea mai mare surprindere, că în Brad l-ați candidat oficios pe dl. Dr. O. Rusu.

Duminecă în 23 l.c. am plecat la Slimnic, Dr. Cristea¹³⁸ la Ocna, D.[omnul] Andrea la Nocrich pentru a corteși¹³⁹ pentru Mihalache și a aranja candidatura. Observ că în Slimnic au cerut candidatura mea, le-am declarat însă că eșuând candidarea lui Mihalache, nu voi candida. În răstimp am interesat și pe învățători pentru Mihalache. Dar până astăzi declarația nu a sosit, eu cel puțin nu am nici o știre de ea.

Marți mi-a sosit răspunsul telegrafic al d-lui Comșa că candidatura este „mult prea târzie”.

Agrar din Cluj, apoi a trecut în Partidul Poporului și a fost ales deputat în 1926, iar în guvernul condus de O. Goga (28 decembrie 1937–10 februarie 1938) ministru de Finanțe (Mamina, Scurtu 1996, p. 236). N. Martin a fost profesor la Sibiu.

¹³⁰ Protopopul greco-catolic de Sebeș, Ioan Simu.

¹³¹ Dumitru Comșa a candidat în final la Sibiu, unde nu a fost ales („Patria”, nr 110, 25 mai 1920).

¹³² Andrei Bârseanu (1858–1922), profesor la Brașov între anii 1881 și 1905. În 1905 s-a mutat la Sibiu. În 1911 a fost ales președinte al „Astrei”. În octombrie 1918 a fost ales președinte al Consiliului Național Român Sibiu, a participat la Adunarea de la Alba Iulia, a fost membru al comitetului celor o sută al PNR și a fost desemnat membru al Marelui Sfat Național. În 1920 a candidat pentru Senat la Alba Iulia și a fost ales, iar în 1921 a fost numit inspector al învățământului din Transilvania (Bratu 1930; „Patria”, nr. 110, 25 mai 1925).

¹³³ Dr. Iosif Stoichița (1892-?), medic născut la Porumbacu de Jos. La Alba Iulia a participat ca delegat al circumscripției Arpașul de Jos, județul Făgăraș. A fost medic al spitalului din Sibiu, inspector general sanitar al regiunii Sibiu, profesor la Facultatea de Medicină din Cluj și secretar general al Ministerului Sănătății (Vaida Voevod, Neamțu, II 2008, p. 269).

¹³⁴ Dr. Aurel Dobrescu (1885–1963), medic la Brașov. Fruntaș al PNR, deputat și senator, fruntaș al PNR. Subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor în anii 1928–1930. (Mamina, Scurtu 1996, p. 167)

¹³⁵ Nicolae Bratu (1881–1941), tipograf. Proprietar de tipografie unde a tipărit „Foaia Poporului”, pe care a reprezentat-o la Alba Iulia. A fost ales președinte al Camerei de Comerț și Industrie din județul Sibiu și al Uniunii Camerelor de Industrie și Comerț din Transilvania. Deputat și senator din partea PNR. În 1920 a candidat în circumscripția Rășinari (Vaida Voevod, Neamțu, I 2008).

¹³⁶ N. Iorga (1871–1940), profesor universitar, istoric cunoscut la nivel internațional. În 1910 a întemeiat, împreună cu A.C. Cuza, Partidul Naționalist Democrat. A participat la constituirea Blocului Parlamentar în 1919, alături de PNR și alte partide. A fost ales președinte al Camerei Deputaților și a continuat colaborarea cu PNR, cu care a realizat fuziunea în 1924. Pe linia acestei colaborări s-a aflat și candidatura lui depusă de PNR la Săliște, care n-a fost un succes. Cariera lui politică a culminat cu funcția de prim-ministru, deținută în perioada 18 aprilie 1931–31 mai 1932 (Neagoe 2007, p. 384–389).

¹³⁷ Dr. Enea Andrea, avocat din Nocrich, fruntaș al organizației județene Sibiu a PNR.

¹³⁸ Dr. Nicolae Cristea, născut în 1882 la Ocna Sibiului, a fost avocat aici între anii 1908–1918. La Alba Iulia a reprezentat cercul Ocna. În 1919 a fost numit consilier la Președinția Consiliului Dirigent (Vaida Voevod, Neamțu, I 2008, p. 93).

¹³⁹ A face propagandă.

Astfel, Sibiu a rămas fără candidat, căci eu nu pot acum începe să-l preluăm ca umplutură.

Ocna-Nochrich, unde cu multe cheltuieli și pierdere de energie și vreme, am înghebat interesul pentru Mihalache, pe care-l cunosc oamenii, rămâne fără candidatura lui. Poate va succede improvizarea candidărei mele, dar nu mai este posibil să pregătesc alegerea, cu atât mai puțin, fiindcă nu este circulație de tren, automobilul nu pot plăti și cu trăsura este imposibil să cutreier cerul.

Astfel am de gând să convoc din nou consfătuirea naționaliștilor din Sibiu și să-mi retrag candidatura.

Regret foarte mult, că situația este cea arătată. Sunt însă liniștit că vina nu este a mea că din retragere nu mi se va putea reproșa, fiind natural ca să nu mă expun, ca umplutură, la cădere rușinoasă.

Primește, domnule președinte, asigurarea perfecte mele considerațiuni.

[cu creionul, cu același scris]: Nu s'a expediat.
[lipsă semnătura, dar este scrisul lui L. Borcea]

Original, scrisă de mână. Arhiva Muzeului Culturii Săliștene,
fond. N. Borcia, dos. 19, nepaginat

2. 1920, 27 mai. Scrisoare circulară a dr. Lucian Borcea către o serie de fruntași ai PNR din județul Sibiu

27 V. 1920

Stimate Domn,

PNR a candidat în cercul Nocrich-Ocna pe dl. I. Mihalache, fost ministru de Domenii. Nesosind însă declarațiunea prescrisă prin lege, sunt dator în înțelesul hotărârei comitetului nostru județean să candidez eu.

Timpul scurt care mai este până la alegeri și greutățile comunicației nu-mi îngăduie să vin în cerc și să mă prezint în fața alegătorilor solicitându-le votul.

De aceea îmi iau voie, să Vă rog să faceți Dumneavoastră cunoscut alegătorilor din comuna Dumneavoastră, că candidez în cercul Ocna-Nochrich cu programul partidului național, căruia i-am rămas credincios fiindcă nu văd nici o schimbare între situația de astă toamnă și de acum, schimbare care m-ar determina să iau altă atitudine politică.

Alegătorilor le stă în voie liberă să voteze, după cum le va dicta conștiința lor. Cei mai mulți mă cunosc în persoană, pe foarte mulți îi cunosc de mult. Dacă vor crede că pot să aibă în mine ca candidat de deputat aceeași încredere, pe care mi-au dovedit-o ca avocat, să mă voteze, dacă nu, să dea votul lor altuia, pe care-l vor afla mai vrednic.

Sibiu, la 26 mai 1920

Cu stimă,

[lipsă semnătura, dar este cu certitudine L. Borcea]

Urmează o listă cu 52 nume de preoți și învățători, avocați, primari, către care era trimisă această scrisoare:

Ioan Petrișor, preot Alțâna
Aug. Țichindelean, învățător Alțâna
Primăria Alțâna
Primăria Bendorf
Oficiul parohial greco-ortodox Țichindeal
Primăria Țichindeal
Ioan Holerga, preot Chirpăr

Valeriu Banea, preot Fofeldea
 Constantin Măhăra, învățător Fofeldea
 Primăria Fofeldea
 Iosif Morariu, preot Hosman
 Nicolae Dordea, avocat, Ocna [și alții, până la 52]

Ciornă, scrisă de mână. Arhiva Muzeului Culturii Săliștene,
 fond N. Borcia, dos.17, nepaginat.

3. 1920, 28 septembrie. Scrisoare a lui Lucian Borcea către Zaharia Boilă cu propuneri de reorganizare a PNR în județul Sibiu.

Sibiu, 28 septembrie 1920
 D[omnului] Zaharia Boilă¹⁴⁰, avocat, Cluj

Calea Victoriei, 38

Stimate Domnule coleg,

După o absență de 10 zile, înapoiat la Sibiu, am aflat adresa 1/1920 a biroului de organizare al Partidului Național Român la care îți răspund D[omnului], care mi-ai trimis adresa.

ad 1. În județul Sibiu, PNR nu mai are organizație pe circumscripție. Disidența averescană ne-a distrus organizația, fiindcă diferitele comitete au fost în toamna anului trecut compuse în mare parte de averescanii de mai târziu. În preajma alegerilor din anul curent am improvisat în Sibiu un comitet județean din puțini aderenți cari au rămas credincioși PNR și anume: dlui A. Bârseanu, D[omnului] O. Rusu, D[omnului] Nicolae Petra¹⁴¹, D[omnului] Nicolae Cristea, Nicolae Togan¹⁴², Nicolae Bratu, Ioan Băilă¹⁴³, participând la ședințele noastre și profesorul Eugen Todoran¹⁴⁴. D[omnului] Aurel Crăciunescu¹⁴⁵ și asesorii consistoriali d[omnului] George Proca și Mateiu Voileanu.

ad. 2. Este foarte greu să răspund fiindcă haosul și desgustul continuă și astăzi. Pot recomanda pe următorii fără a garanta că sunt ai noștri:

Cercul Ocna-Nocrich: D[omnului] Enea Andrea, avocat în Nocrich pentru Ocna. D[omnului] Nicolae Cristea și D[omnului] Ioan Dordea, acum ambii în Sibiu;

În cercul Reșinarului nu știu pe nimeni; poate ar putea veni în combinație protopopul onorariu din Racovița, Valeriu Florian și preotul Mîndrea din Veștem, fiind amândoi preoți greco-catolici în marea de ortodocși și partidul nostru fiind astăzi considerat ca organizație unită, ar fi bine să nu fie singuri.

¹⁴⁰ Zaharia Boilă (1892–1975), avocat clujean și publicist. Director al ziarului „România nouă”. Fruntaș al PNR și PNT, prefect de Târnava Mică și Hunedoara (Predescu 1999, p. 112).

¹⁴¹ Nicolae Petra (1876-?), avocat din Sibiu, fruntaș al PNR. La 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia a reprezentat cercul Cristian (județul Sibiu). A fost ales senator în 1931–1932 (Vaida Voevod, Neamțu, I 2008, p. 211).

¹⁴² Nicolae Togan (1859–1935). Absolvent al Teologiei la Blaj, a devenit apoi preot greco-catolic și protopop la Sibiu. A fost bibliotecar al „Astrei”, membru al Comitetului Central și vicepreședinte al „Astrei”. A colaborat la diferite periodice și la *Enciclopedia Română*. (Vaida Voevod, Neamțu, I 2008, p. 287).

¹⁴³ Ioan Băilă (1879–1929) a fost jurnalist și scriitor. A fost redactor la „Românul” (Arad), „Dacia Traiană” (Sibiu) în 1920–1921, la „Dacia” (București), „Neamul românesc” ș.a. (Simion, coord., II, C-D, 2004, p. 554–555).

¹⁴⁴ Eugen Todoran (1885–1931), profesor la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, la Liceul de fete și la Seminarul Pedagogic din Sibiu, director al Școlii Normale „Andrei Șaguna” din Sibiu. A publicat o serie de manuale. A reprezentat la Alba Iulia Seminarul Teologic Pedagogic din Sibiu (Vaida Voevod, Neamțu, II 2008, p. 286–287).

¹⁴⁵ Aurel Crăciunescu (1877–1943), bănățean de origine, a fost profesor la Seminarul Andreian din Sibiu cu începere din 1903. În anii 1914–1918 a fost preot militar. La înființarea Patriarhiei din București a fost desemnat consilier patriarhal. În guvernul Iorga (1931–1932) a fost secretar general la Ministerul Cultelor și Artelor. (Vaida Voevod, Neamțu, I 2008, p. 89–90).

Circumscripția Săliștei este iorghistă: bărbați de încredere sunt D.[omnul] Nicolae Roșca, de prezent în Sibiu, iar ca iorghiști Dr. Ioan Cupu și D.[omnul] Onisifor Sora, avocați în Seliște.

În circumscripția Sebeșului ar fi protopopul unit Simu și preotul ortodox Vasile Oana. Protopopul ortodox Sergiu Medeanu fiind jicnit în toamna trecută, s-a retras.

În Sibiu sunt cei sub 1).

ad. 3 Prefectul Comșa a trecut la averescani. Ceilalți funcționari sunt mai incolori, însă de abia afli pe careva care să simpatizeze cu partidul național

ad. 4 Nici un funcționar nu a fost dat din postul său. Pe bărbații independenți cari din considerații obiective politice țin la partid, i-am înșirat mai sus. Mai amintesc ca naționaliști pe tânărul avocat Ilie Ilieș, Dr. Ionel Onițiu și pe dl. dr. Ioan Elekes din Sebeș.

ad. 5 În timp scurt ce ne stă la dispoziție și în împrejurările actuale, este peste puțină.

ad. 6 Nu pot răspunde. Avem următoarele bănci: „Albina”, „Lumina”, filiala Banca Centrală „România”, banca de asigurări, „Peatra”, toate în Sibiu. În Sebeș „Sebeșana”, în Săliște „Casa de păstrare” și „Poporul”, în Mercurea „Cassa de păstrare”, în Poiana „Mielul” și „Mărgineana”, în Orlat „Brădetul” și în alte părți bănci mărunte. Băncile pe cari le cunosc eu mai de aproape se feresc de politică de partid. Asemenea societățile noastre.

Cu partidul național este „Foaia Poporului” a d-lui Bratu. La „Dacia Traiană” dl. Gorun¹⁴⁶ nu este al nostru, în schimb este al nostru dl. Ioan Băilă.

În fine, observ: Motivul de căpetenie care ne-a provocat desastrul în părțile noastre este atmosfera care s-a creat în jurul Consiliului Dirigent și prin el partidului național. Sunt considerați pur și simplu ca agenți principali ai corupției de azi. Nici nu ne putem cugeta la o reînviere a popularității partidului fără eliminarea completă și definitivă a tuturor cari au rămas [în] ochii publicului mare compromiși. Funcționarii ne acuză pe deasupra că nu ne-am îngrijit de ei pe cum trebuia. Multora nu le convine lupta parlamentară prea înverșunată. Sunt sătui de discuții sterpe.

Fiind însă lumea desamăgită și de averescani, partidul național își poate recâștiga terenul:

–făcând procesul convenit de purificare.

–luând în program urmărirea serioasă a celor compromiși și averilor cîștigate pe căi necurate

–dând o largă îngăduință tuturor elementelor dornice de o muncă serioasă și lăsându-i să se valideze. Altcum comitetele centrale ale partidului se vor considera pur și simplu de clică.

Al dtale stimător,

[fără semnătură, dar este cu siguranță, L. Borcea]

Ciornă scrisă de mână. Arhiva Muzeului Culturii Săliștene,
fond N. Borcia, dos. 11, nepaginat.

¹⁴⁶ Ion Gorun (pseudonimul lui Alexandru Hodoș, 1863–1929), gazetar și scriitor, director al cotidianului independent „Dacia Traiană”, apărut la Sibiu în perioada 22 februarie 1920–20 septembrie 1921. A publicat versuri și proză (Simion, coord., E/K 2004, p. 388–389). Hodoș, 1863–1929), jurnalist. Nepot al tribunului Simion Balint de la 1848. Familia s-a stabilit la Sibiu în 1876. În 1920 era director al cotidianului „Dacia Traiană”. A colaborat și la alte publicații sibiene și a publicat versuri, schițe, studii literare (*Dicționarul general al literaturii române*, vol. III, E-K, coord.: Eugen Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 388–389).

4. 1920, 15 octombrie. L. Borcea către Iuliu Maniu despre situația PNR la Sibiu și în general

15 X. 1920

Dsale Dlui
Iuliu Maniu
fost președinte al Consilului Dirigent
Cluj

Stimate și iubite amice,

În preajma întrunirii comitetului executiv al partidului național cred că îți vor fi de folos următoarele informațiuni despre situațiunea din Sibiu.

Deseară se va ținea o consfătuire pentru constituirea secției locale a partidului liberal. Convocatorul este Anastasie Boiu¹⁴⁷, fost funcționar la „Albina”, actualul dirigent al sucursalei din loc a băncii Chrissoveloni¹⁴⁸. Invitații sunt o serie de nemulțumiți, dintre cari unii afirmă că sunt ultima rezervă a Ardealului iar alții sunt considerați ca doritori de situațiuni. Această părere am observat-o îndeosebi la o grupare de oameni serioși, până acum naționaliști, cari intrigați de mișcarea liberală vor să se chibzuiască, cum ar putea para ieșirea acelei grupări. Fiind însă cu simpatii liberale, nu este exclus, că se vor declara ei liberali.

Este prematur să amintesc nume. Fapt este însă că între intelectualii noștri de aici pierdem terenul și dacă partidul național nu se va reface, ne vom trezi părăsiți.

Motivele cari îi îndeamnă să aibă această atitudine sunt:

Deși astăzi după experiențele averescane sunt mai dispuși să ne facă dreptate, nu ne pot ierta un lucru, că avem mai mulți îmbogățiți ai vremurilor tulburi. Ni se impută, că nu am avut curajul să-i debordăm din vreme; astfel am lăsat să se compromită guvernarea noastră și elementul ardelenesc și am fost prin această atitudine promotorii corupției.

Ni se impută, că cu guvernul central ne-am dovedit fără experiența necesară, și ne-am întovărășit cu oameni asemenea fără experiență, în loc să apelăm la partidul liberal. Lămuririle pe care cari le-am dat în repetite rânduri le acceptă și nu prea. Presa noastră lămurește atât de puțin opinia publică, încât este foarte greu să lupți cu haosul din capetele oamenilor. Tonul pățimaș al polemicilor displace și încurcă. Destul, că încrederea se îndreaptă spre partidul liberal, pe care singur îl cred în stare să facă ordine în țară și să facă o muncă pozitivă, muncă pe care o așteaptă cu nerăbdare aproape toată lumea, care nu mai biruie cu greutatea vieții. La elementele serioase însă se manifestă dorința, ca această muncă să se facă cu colaborarea conducătorilor partidului național. Fiind de convingerea că fără colaborarea lor, opera de unificare este cu neputință. Este de altcum interesant că asemenea păreri auzi și la sași, deși grija de căpetenie a acestora sunt hotărârile de la Alba Iulia. Grija pentru viitor, produsul greutateilor zilnice și a anarhiei pe toate terenele fac pe cei serioși să se uite dupe mâna tare, care să scoată țara din noroi. O caută însă puterea la bărbați politici, având oroare de regimuri militare.

Mai este însă un moment, care joacă rol mare: politica economică. Nume ca Blanc și Schuller¹⁴⁹ sunt sfâșietoare pentru românii noștri. Nu se pot împăca cu jidani, oricine ar fi și au o groază de evreimea prea

¹⁴⁷ Anastasie Boiu, funcționar al Băncii „Albina”, membru al PNR. În 1920 a trecut în PNL și a fost numit prefect al județului Sibiu (1922–1926).

¹⁴⁸ În 1848 Zannis Chrissoveloni, sosit din Grecia, a înființat la Galați un contor de cereale în port. În 1879, Nicolas Z. Chrissoveloni cumpăra moșia Ghidigeni din județul Galați și a înființat banca, stăpânită după 1918 de frații Jean și Dumitru Chrissoveloni și Dimitrie Sutz. Banca s-a extins după 1918 în noile provincii ale României, construindu-și un edificiu fastuos în București, pe strada Lipsani. În 1948 banca a fost naționalizată. (Negrea, Kirson 2001).

¹⁴⁹ În 1848 negustorul și zaraful Iacob Marmorosch, împreună cu Iacob Lobell a înființat o bancă. În anul 1864 lor li s-a asociat și Mauriciu Blank. Peste 10 ani, banca a devenit „Marmorosch-Blank & Co” și a fost una dintre cele mai importante instituții de credit ale țării, împrumutând și statul. Între anii 1915 și 1923 și-a construit un sediu impunător, lângă cel al Băncii Naționale a României. Fiul lui Mauriciu, Aristide Blank, a continuat activitatea tatălui său. În timpul Marii crize, banca a intrat în faliment, dar a fost salvată de Banca Națională a României. După 1918, banca avea 23 de filiale în țară și în străinătate. A.

mare, îmbogățită, speculatoarea tuturor bunurilor materiale și morale. Politică economică românească văd numai la liberali și la grupările ardelenesti. Acestea din urmă le sunt mai simpatice, fiind conduse de oameni de ai noștri pe cari îi cunoaște. Dar mulți văd în organizarea lor tendința de acaparare a unei grupări mici, ceea ce înstrăinează. Tocmai acum trecem în Sibiu peste frământări caracteristice în legătură cu proiectul de fuziune al băncii „Lumina” cu „Banca Centrală”.¹⁵⁰ Făcând abstracție de interesele particulare și particulariste și lăsînd la o parte tendințele juste de a menține banca „Lumina” ca o organizațiune proprie, chestiunea a ajuns într-un stadiu, în care pe lângă interesele materiale legate de institut are un rol foarte [deasupra intercalat – destul de] mare aversiunea față de tendința de clicărie, pe care unii vor să o vadă în organizarea actuală a băncilor din Cluj, svonorile mai vechi, ar fi în legătură cu casa Marmorosch Blanc, și alte chestiuni, cari fac să se piardă din vedere considerațiunile mai mari, de a avea o bancă serioasă puternică cu caracter ardelenesc.

Dealtcum și organizațiunei noastre de partid i se face critica că este exclusivistă și nu ține seama de oamenii cari nu fac gură și nu se îmbulzesc, dar sunt dornici de muncă.

Nu știu cum o fi în alte părți dispoziția sufletească a oamenilor, dar aici este însă cea arătată.

Este o necesitate ca conducerea partidului național să-și precizeze atitudinea cât mai lămurit și înainte de ce alte partide ne-ar ocupa terenul, atitudinea fiind proclamarea muncii pozitive pentru organizarea statului, combaterea fără milă și considerație a corupției, politică economică românească conștientă, chemarea tuturor energiilor la muncă.

Sibiu, 14 octombrie 1920¹⁵¹

Cu vechiul devotament

[nesemnat, dar este L. Borcea cu certitudine]

Ciornă scrisă de mână. Arhiva Muzeului Culturii Săliștene,
fond N. Borgia, dos. 37, nepaginat.

5. 1920, 20 noiembrie. Scrisoare a dr. Lucian Borcea către I. Maniu despre situația politică din județul Sibiu odată cu trecerea unor membri ai PNR la PNL

D-lui Dr. Iuliu Maniu

Cluj

cu epistolele d-lui Dr. Rom. Boilă¹⁵², profesor universitar

Sibiu, la 20 noiembrie 1920

Stimate Prietene,

Aici, în acest colț de țară, despărțit de cealaltă lume prin barierele dela Copșa și Vinț¹⁵³ – zierele din capitale –, îndeosebi din capitala Ardealului, ne sosesc cu întârziere. Astfel nu știu ce a decis comitetul

Blank și Schuller erau acuzați după 1918 de îmbogățire rapidă în timpul războiului, pe căi necinstite. Sursa: ro.wikipedia.org/wiki/Banca_Marmorosch_Blanc, accesat în 22 decembrie 2013.

¹⁵⁰ Banca „Lumina” a fost înființată la Sibiu, în 1909, de Elie Miron Cristea, pe atunci asesor consistorial. Începând de la 1 ianuarie 1921, aceasta a fuzionat cu Banca Românească din București și a devenit filiala sibiană a acesteia. Așa cum nota Elie Miron Cristea, fuziunea a fost favorabilă Arhidiecezei Ortodoxe a Ardealului și angajaților, astfel încât nu este clar de unde au provenit discuțiile menționate de L. Borcea. Probabil era rezistența la pătrunderea capitalului liberal în Transilvania. De menționat că în edificiul băncii de pe str. Cisanădiei nr. 7 locuia și L. Borcea. Între condițiile fuziunii se prevedea că dacă și apartamentul locuit de Borcea era închiriat noii bănci, el putea rămâne chiriaș încă 5 ani, cu aceeași chirie (Plămădeală 1987, p. 303–307).

¹⁵¹ Se observă nepotrivirea dintre data de 15 octombrie 1920 din antetul scrisorii și aceasta de la sfârșit.

¹⁵² Romulus Boilă (1881–1946), profesor de drept constituțional la Universitatea din Cluj, decan al Facultății de Drept (1923–1924), șef al Resortului Comunicațiilor, Lucrărilor Publice, Poștei, Telegrafului și Alimentației din Consiliul Dirigent (1918–1920). Fruntaș al PNR și PNT, deputat și senator, vicepreședinte al Senatului (1928–1929), cu preocupări privind organizarea constituțională a României. (Iancu 1985, p. 17, 20, 57, 65).

¹⁵³ Nodurile de cale ferată Copșa și Vințul de Jos legau Sibiu de calea ferată magistrală spre Cluj.

executiv¹⁵⁴ și nu știu dacă se va convoca și comitetul de 100, cum am cetit în un ziar. Și ar fi bine, dacă ni s-ar da și nouă informațiuni, ar fi bine, dacă, întrebând de cutare și cutare, am ști să-i spunem mai mult decât combinațiunile proprii, fiindcă publicul văzând halul mereu crescând și atmosfera ce mereu se încarcă, este impacient și dornic de îndrumări.

Îndeosebi astăzi așteaptă raze de îndrumare când s-a săturat de maromanism[?] și întâlnește pas cu pas canlativile[?] liberale. Ar fi bine dacă „Patria” ar publica mai des articole, ca articolul magistral al dlui Agârbiceanu, „Sufletul ardelenesc”.¹⁵⁵ Sunt convins, că articolul a făcut pretutindeni o adâncă impresie.

În lipsă de îndrumări celor ce mi se adresează mie, nu le pot spune altceva, decât că nu cred că se va face fuziunea partidului național cu partidul țărănesc, decât în cazul când acesta și-ar acomoda programul programului partidului național, dispărînd el, iar nu acesta ca partid aparte. Nu le pot spune altceva, decât că un partid nu dispăre, chiar rămânând fără reprezentare în parlament, câtă vreme există necesitatea lui și bărbați reprezentativi cari să închege rândurile, când va suna ceasul. Și nu le pot spune altceva decât amintindu-le mizeriile de cari se plâng, înmulțite fără rost prin unificare nerumegată și pripit făcută, că am temerea, că timpul o să vie mai repede decât credeam, când cu toții vom trebui să sărim să salvăm creațiunea de la Alba Iulia.

Dar când în această oră de liniște am luat în mână pana ca să-ți scriu, am făcut-o cu gândul să te informez asupra unei cestiuni care ne interesează deopotrivă.

Partidul liberal s-a constituit și în Sibiu, după ce a fost și dl. Vintilă Brătianu¹⁵⁶ aci și a stat de vorbă cu cei ce eram atunci în cea mai mare parte „alias facturus”.

Președinte a fost ales dl. General în pensiune Dionisie Florian¹⁵⁷, ca să nu ajungă dl. Anastasiu Boiu, unul din inițiatorii mișcării, directorul sucursalei de aici a băncii Chrissoveloni. Unul din secretari este dl. Dr. Nicolae Vecerdea, bănuie de când a venit încoace, că nu a făcut-o de flori de măr.¹⁵⁸ Au intrat în partid, afară de mulți alții cari nu contează, din avocați Dr. Jean Fruma, Eugen Piso, Nicolae Schiau, Nicolae Petra, Ioan Muțiu, Lucian Balint, notarul public Nicolae Cristea, redactorul Ion Băilă dela „Dacia Traiană”, dentistul Muntean, fiul fostului notar din Blaj. Am auzit că s-a înscris liberal și dl. Soricu¹⁵⁹ și că ar fi fost ales în comitet, dar a rugat ca deocamdată să nu i se publice numele! Ioan Henteș încă este liberal.

¹⁵⁴ Ședința Comitetului Executiv al PNR din 17–18 noiembrie 1920, în care s-au fixat liniile directoare pentru activitatea parlamentarilor PNR (Zainea 2002, p. 374–375).

¹⁵⁵ Ion Agârbiceanu (1882–1963), preot greco-catolic, jurnalist și scriitor, fruntaș al PNR. Director al cotidianului PNR, „Patria”, în anii 1919–1927. Prezent la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, membru al Marelui Sfat Național, al conducerii PNR, deputat și senator, secretar al „Astrei”, membru al Academiei. În 1927 a trecut în Partidul Poporului. L. Borcea se referă la articolul *Sufletul ardelenesc*, apărut în „Patria”, nr. 246, 18 noiembrie 1920, p. 1. (Vatamaniuc 1974).

¹⁵⁶ Vintilă Brătianu (1867–1930), fiu al lui Ion C. Brătianu, frate al lui Ion I. C. Brătianu, inginer constructor. Fruntaș al PNL, deputat și ministru în mai multe rânduri, director al Băncii Românești, președinte al PNL (1927–1930) și prim-ministru (1927–1928) (Mamina, Scurtu, p. 144).

¹⁵⁷ Generalul Dionisie Florian (1856–1921), născut la Racovița, în județul Sibiu. A fost pensionat în 1913, dar a fost reactivat în anul următor și din nou în 1918. A participat la organizarea armatei române din Transilvania ca locțiitor al comandantului Secției militare din Consiliul Dirigent. A fost membru al Comitetului Central al „Astrei”. („Dacia Traiană”, Sibiu, II, nr. 152, 1921)

¹⁵⁸ Nicolae Vecerdea (1862–1938), avocat din Sibiu, originar din comuna Topârcea, județul Sibiu. A urmat liceul maghiar de stat din Sibiu cu sprijinul „Astrei”. A făcut apoi studii de Drept la Academia de Drept din Sibiu, la Budapesta și Viena. A practicat avocatura la Sibiu (1890–1900), a fost secretar la banca „Albina”, apoi director al sucursalei băncii de la Brașov (1902–1912). Sub stăpânirea românească a Brașovului a fost numit primar al orașului, apoi s-a refugiat în Moldova și în Rusia. Membru al PNR, era numit prefect al comitatului Trei Scaune în 22 ianuarie 1919, de către șeful Resortului de Interne al Consiliului Dirigent. Nu știm cât a deținut acest post, dar din afirmația lui L. Borcea reiese că a venit apoi la Sibiu, cu scopul de a contribui la înființarea organizației liberale. Răsplata a fost, probabil, numirea, în 1924, drept consilier la Înalta Curte de Casație, până la pensionarea sa în 1932. A fost membru fondator al „Astrei”, membru în Consistoriul Metropolitan. („Foaia Poporului”, nr. 46, 13 noiembrie 1938, p. 2.).

¹⁵⁹ Ion Ursu Soricu (1882–1957), profesor, poet și publicist. Născut în Săcele (Brașov), a urmat liceul la Brașov, apoi a studiat Dreptul la Cluj și București. A predat la gimnaziul din Câmpulung Muscel în 1912–1916, apoi a luptat pe frontul din Moldova în 1916–1918. Venit la Sibiu după război, a predat la Liceul de fete și la Liceul „Gheorghe Lazăr”. A intrat în PNL și a fost ales senator de Sibiu în 1926–1928. În 1931 s-a mutat la București, unde a fost director al revistei „Țara noastră”. A colaborat la diferite ziare și reviste cu poezii, studii literare, schițe, note. A publicat mai multe volume de versuri, drame și a

Să nu-i batjocoriți că au făcut acest salt. Cei mai mulți au făcut din naivitate și în absolută bună credință. Nu știe să facă deosebire între partizan politic și alegător; nu știe să facă deosebire între credințe politice și tactică politică dictată de oportunitatea momentului și între multe alte noțiuni elementare. Risc să afirm, că unii dintre ei s-au făcut liberali din desperare, nemaivăzând altă ieșire din haos. Dacă ne-au părăsit, vina este și a noastră. Sentimentele, cari îi muncesc, le-am arătat în scrisorile anterioare.

O parte din ei: Fruma, Balint, Piso, Soricu, Henteș au fost țărăniștii Ardealului!¹⁶⁰

Dacă zic, să nu fie batjocoriți, o fac fiindcă am convingerea că li se face imposibilă revenirea, când și ei se vor convinge, că au greșit și că oricât de bune ar fi intențiunile, ele se sfarmă de implacabila lege a inerției ce se cuprinde în un partid politic și care este cu atât mai mare cu cât mai bine este dezvoltată disciplina prin cointeresare. Oameni ca Cristea, Muțiu, Petra, Balint, Băilă, Schiau, chiar și Piso sunt oameni de bună credință și nu se cugetă la interese personale.

Este însă fapt, că în Sibiu partidul național s-a cam topit și va acționa cu greu.

Pe lângă toate celelalte mizerii, la noi se încearcă a se înstăpâni un spirit de intoleranță și de șovinism mărunt. Este sistemul săsesc aplicat șovinismului unguresc, de a se canaliza nemulțumirile în afară. Acest spirit se alimentează de conducerea averescană. Fenomenul este similar cu fenomenul din Târnave, cu deosebirea că la noi este cu forme mai civilizate și se manifestă îndeosebi în călcări pe bătăături, adeseori urmate de câte un blamagiu. Urmează discuțiuni pentru căutarea mijloacelor de a se crea un modus vivendi.

Închei, fiindcă am fost prea lung. Ocazional voi continua informațiunile.

Cu vechiul devotament

[nesemnat, dar este cu certitudine L. Borcea]

Ciornă scrisă de mână. Arhiva Muzeului Culturii Săliștene,
fond N. Borcia, dos. 13, nepaginat.

6. 1921, 10 ianuarie. Scrisoare a lui L. Borcea către Iuliu Maniu, despre constituirea organizației PNL la Sibiu și efectele sale pentru PNR

Dlui Dr. Iuliu Maniu, deputat, cu sesizările d-lui profesor universitar Dr. Romulus Boilă,
Cluj

Sibiu, 10 ianuarie 1921

Stimate Prietene!

În fine, partidul liberal s-a constituit și în Sibiu, făcând o organizație pentru județul întreg.

Moașă a fost cunoscutul Halmagyi, fost funcționar la „Albina”, astăzi agent secret al Siguranței. A doua moașă a fost D.[omnul] Nicolae Vecerdea care a început să țese firele încă astă vară în Vâlcele, unde a sudăluit [cu] foc avocatul sibian Eugen Piso, fost țărănist, din tabăra Enciu. Venit la Sibiu, câtăva vreme a păstrat masca naționalismului, dar căuta privilegii să discute trebile publice și situația politică, sondând terenul. Aflând în Sibiu mișcarea liberală reprezentată prin dl. Tasi Boiu¹⁶¹ de la banca Chrissoveloni, dl. Nedoviceanu de la Banca de Scont¹⁶², dl. Halmaghi de la Siguranță și dl. Leonida Petrescu de la poliție

tradus *Faust* de Goethe, fapte pentru care este menționat în principalele istorii ale literaturii române. (Simion, coord., S-T 2007, p. 314-315).

¹⁶⁰ Afirmatia este confirmată de publicația oficioasă a Partidului Țărănesc, „Țara nouă”, nr. 54, 4 aprilie 1920, apud Mușat, Ardeleanu 1976, p. 168.

¹⁶¹ Anastasie Boiu, angajat la filiala Sibiu a Băncii „Chrissoveloni”.

¹⁶² Gheorghe Nedoviceanu, director al Filialei Sibiu a Băncii de Scont, vicepreședinte al Asociației Comercianților Români din Transilvania. Implicat activ în manifestările „Astrei” („Revista economică”, nr. 35, 3 septembrie 1921).

– leitmotivul său era nedumerirea cum s-ar putea salva interesele noastre regionale și locale, față de atâți nechemați cari mirosind apropierea regimului liberal vor să profite. Țărăniștii lui Enciu, conduși de Fruma și certați de mult cu partidul, încă au prins momentul și au făcut legături cu partidul liberal. Iar văzând domniile Petra, Nic. Cristea, Nic. Schiau (are 4 copii), vecinic nemulțumitul avocat Ioan Muțiu, ce se întâmplă, au crezut că este bine să se înșire și ei la noua mișcare, ca nu cumva să ajungă pe mâini nepricepute.

Nu este mirare că astfel noul partid a trosnit la întâia adunare. Combinația primă făcută în vederea constituirii s-a modificat. Vecerdea era să cadă la alegerea de vicepreședinte. Necazul s-a aplanat, alegându-se tot domnul Boiu și în postul de vicepreședinte, rezervat celor din provincie. Președinte a rămas generalul Dionisie Florian, împins acolo ca să nu ajungă președinte careva dintre vicepreședinți.

Nostimă a fost pățania liberalilor în Săliște. Merită să fie eternizată în frescă. Când avocatul Petra a ieșit în Săliște să facă propagandă, a lăsat să cheme pe sălișteni la întrunire și „mare adunare”[?] cu doba.

După ce le-a arătat scopul venirii sale, a vorbit directorul „Cassei de păstrare”, C. Herția¹⁶³, spunând între altele că săliștenii au avut obiceiul ca în treburile publice să asculte totdeauna de bărbații care i-au condus și le-au fost sfătuitoari, ca Lupaș¹⁶⁴, Ghibu¹⁶⁵, Comșa¹⁶⁶, Borcea¹⁶⁷. Surprins a observat Petra, că a chemat numai pe cei ce vor să intre în partidul liberal, la ceea ce Herția a replicat că din bătaia dobei indicațiunea nu s-a putut cunoaște. Nu numai că dl. Herția a avut aprobarea generală, dar adunarea, parte prin alți oratori, parte prin atitudinea celor întruniți, a arătat că nu consimte deloc cu dl. Petra și soțul său, farmacistul Banciu¹⁶⁸.

Dar oricât de șubredă ar fi organizația liberalilor, ea totuși ne este primejdioasă. De o parte ura ce o nutresc față de noi și acum și față de averescani toți ambițioșii și nemulțumiții, credința ce li s-a sugerat tuturor naivilor că Consiliul Dirigent a fost un cuib de imoralitate și că de sus protejați toate tâlhăriile, credința care s-a răspândit în alte cercuri, că naționaliștii fac politică confesională și căpătuiesc pe toți uniții – de altă parte credința că liberalii vor veni în curând la putere, sunt factori foarte puternici, care prind. Averescanii simt acum urmările prostiei proprii, cei cu judecată, căci ceilalți poate sunt de acum liberali clandestini. Sunt destui de aceștia. S-a văzut la adunarea generală a băncii „Lumina”, când s-a decis fuziunea cu „Banca Românească”. Senatorul Beu¹⁶⁹, ca om cu judecată foarte practică i-a zis mai deunăzi unui liberal să fie liniștit – ajungând liberalii la guvern, foarte mulți vor intra în partid și, și mai mulți, vor vota cu ei.

Dar efectele unificării precipitate cari la noi – grație slăbiciunii președintelui tribunalului, Iuliu Muntean – se manifestă foarte pronunțat în justiție, au avut darul să deschidă ochii unor oameni cu

¹⁶³ Coman Herția.

¹⁶⁴ Ioan Lupaș (1880–1965), născut la Săliște, a urmat Seminarul Teologic din Sibiu și a rămas profesor aici. Apoi a fost preot și protopop la Săliște. A fost prezent la Alba Iulia pe 1 Decembrie 1918, unde a fost ales în Marele Sfat Național. A fost cooptat în Resortul Cultelor din Consiliul Dirigent ca secretar general. În 1919 a fost numit profesor de istorie la Universitatea din Cluj, unde a avut o carieră strălucitoare. Membru de frunte al PNR, în noiembrie 1919 a fost ales deputat de Săliște în primul Parlament al României Unite. El a fost reales în 1922. Încă din 1924, cei aflați sub influența lui Goga, Lupaș și Goldiș acuzau preponderența greco-catolică în conducerea PNR. În 1926, Lupaș a trecut în Partidul Poporului, alături de I. Lapedatu și V. Goldiș. A fost numit ministru al Sănătății în guvernul Averescu din 1926–1927. (Lupaș 2003, p. 7–30, 59).

¹⁶⁵ Onisifor Ghibu (1883–1972), profesor universitar de pedagogie la Universitatea din Cluj, născut la Săliște.

¹⁶⁶ Dr. Nicolae Comșa (1868–1943), medic din Săliște, primul prefect român al județului Sibiu.

¹⁶⁷ Dr. Dumitru Borcea (1877–1946), protopop al Săliștei (1920–1946), prefect al județului Sibiu în timpul guvernării Iorga-Argetoianu (1931–1932). (Grecu, coord., 1990, p. 99, 121, 242).

¹⁶⁸ Dumitru Banciu, primul proprietar român al unei farmacii din județul Sibiu (din 1895). A practicat această îndeletnicire timp de 34 de ani. A fost activ pe plan politic și social-cultural. A fost vicepreședinte al Camerei sindicale a farmaciștilor din județul Sibiu (din 1920), președinte al Reuniunii Meseriașilor Români din Săliște, cofondator al băncii „Poporul” din Săliște, activist al „Astrei” (Grecu, coord., 1990, p. 181).

¹⁶⁹ Ilie Beu (1864–1947), medic din Sibiu. S-a născut la Apoldu de Jos, județul Sibiu. A urmat liceul de stat la Sibiu, terminat în 1884, apoi a studiat medicina la Viena și la Graz, susținându-și doctoratul în 1890. A fost medic la Orlat și la Sibiu. A predat igiena la Institutul Teologic din Sibiu. A fost ales membru al Comitetului „Astrei” și a colaborat la *Enciclopedia Română*, coordonată de Corneliu Diaconovici, făcând parte din Biroul redacțional, care a primit și preluat articolele trimise de cei peste 200 de colaboratori. A fost prezent la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918. A trecut în Partidul Poporului și a fost ales senator în 1920–1922 și 1926–1927. A fost cenzor, apoi membru al Consiliului de Administrație de la Banca „Albina” și președinte al acestuia (Lupaș 2003, p. 77).

experiență mai mare, cum este prefectul N. Comșa și să-l convingă că am avut dreptate, când le-am tot zis, numai revenirea la regionalism, numai un bloc al tuturor ardelenilor ne poate ocroti pe noi, poate garanta o dezvoltare sănătoasă spre unificare și poate asigura însăși ideea unificării. Nu-i vorbă și astăzi zice, că a fost o greșeală că nu s-a putut decide partidul național să intre în întregime în partidul poporului. Cu toate acestea, cred, că el va reveni acolo unde-i este locul, în partidul național. Fiindcă am amintit de justiție – ea la noi a ajuns în o stare de plâns. Profitând de atmosfera otrăvită prin excitarea fără rost a unui șovinism mărunț, și profitând de totala slăbiciune a președintelui I. Munteanu¹⁷⁰, o seamă de judecători din Vechiul Regat cari în parte nu-și cunosc nici legile proprii, în schimb însă sunt intriganți desăvârșiți și vor să parvie cu orice preț, au făcut vânt la 2 judecători sași și un șvab maghiarizat, între care și președintele de Senat, C.[arol] Müller, singurul în stare să conducă secția civilă.¹⁷¹ Zvonindu-se că baroul se manevrează, au pornit o agitație sălbatică împotriva avocaților români. Plasează articole neadevărate în ziare, de pildă în „Universul”. Și lumea este naivă, crede și se află oameni cari îi și spriginesc.

Ar fi bine dacă s-ar organiza o legătură între noi și provincie. Sunt oameni cari mă cred. Dar cei mai mulți ar dori să afle o îndrumare și orientare de la voi. Lumea este atât de naivă încât este dispusă să creadă știrea transmisă „Daciei Traiane” din București că domnul Ciceo-Pop¹⁷² intră în partidul liberal și dl. Vaida este grav supărat pe tine și iasă din partid.

Desmințiți asemenea știri bătându-vă joc de ele. Este foarte indiferent, dacă cucoanele din Cluj și bărbații cu minte de cucoane prin Cluj și București vorbesc de mine că aș șovăi. Vecerdea și ceilalți cari mi-au dat târcoale și oamenii de aici de la noi știu foarte bine cari sunt vederile mele, pe cari le-am arătat atât de limpede, încât a doua oară nu mă vor mai căuta. Cât mă privește, aceasta este suficient. Când însă se colportează minciuni la adresa voastră, a pușinilor bărbați reprezentativi, desmințiți-le, căci nu vă puteți face închipuire cât de naivi și dezorientați sunt oamenii noștri.

Cu vechiul devotament,

L. Borcia

Ciornă scrisă de mână. Arhiva Muzeului Culturii Săliștene,
fond N. Borcia, dos. 9, nepaginat.

7 1921, 29 mai. Sever Dan către L. Borcea despre crearea unui partid al tuturor ardelenilor și despre lipsa intenției extinderii PNR în Vechiul Regat

Partidul Național Român [Antet tipărit]

Cluj, 29 mai 1921

Stimate Domnule Borcea,

Cred că dl. Bratu¹⁷³ sau, dacă se întoarce la Sibiu dl. Rusu¹⁷⁴ dânsul – îți vor face cunoscute toate detaliile discuțiilor publice, cari, pe neașteptate, au devenit interesante. Esențialul moțiunii este apelul la unire a tuturor ardelenilor în partidul național, și reclamarea guvernului de colaborare a tuturor partidelor democratice.

¹⁷⁰ Iuliu Munteanu a fost numit de Consiliul Dirigent președinte al Tribunalului Sibiu, preluându-și funcția la 4 martie 1919 (Iancu 2006, p. 33).

¹⁷¹ Vezi componența personalului Tribunalului Sibiu în 1919 la Iancu 2006, p. 95.

¹⁷² Ștefan Ciceo-Pop (1865–1934), avocat arădean, apărător în procesul memorandiștilor din 1894. Membru în Comitetul Executiv al PNR, deputat din 1905, președinte al Consiliului Național Român Central ales la 30 octombrie 1918, a prezidat lucrările Adunării Naționale de la Alba Iulia. A fost ales vicepreședinte al Consiliului Dirigent și șef al Resortului Armatei și Siguranței Publice, ministru de stat în decembrie 1918-martie 1920, deputat din 1919 și senator, președinte al Adunării Deputaților în 1928–1930 (Mamina, Scurtu 1996, p. 153.)

¹⁷³ Nicolae Bratu, proprietarul și editorul „Foi Poporului”, membru al Comitetului celor o sută al PNR.

¹⁷⁴ Octavian Rusu, avocat sibian, membru al Comitetului celor o sută al PNR.

În Comitetul Executiv, înainte de adunarea celor de 100, eu singur am pus chestia formării unui partid mare național și țărănesc. Agârbiceanu a părăsit ideia. Valer Moldovan asemenea. Nițescu, Dobrescu, Coltor au lipsit înadins. Aurel Lazăr a susținut numai în parte ideia. Astăzi, după ședința celor 100, Comitetul Executiv și-a continuat discuțiile. Goldiș, firește, a renunțat ieri, la Comitetul de 100 să facă propunerea, de-a hotărî să colaborăm, ca bloc al tuturor partidelor ardelenesti, cu oricare guvern „care va primi principiile blocului”. Astăzi, în Comitetul Executiv, dl. Maniu a reproșat lui Goldiș, că aduce acuze publice partidului, în loc să se răfuiască în Comitet, când are obiecțiuni împotriva partidului. Goldiș spunea, că își va trage consecințele, dar nu și le-a tras.

Acum, toată preocuparea noastră este, ca să prevenim ravagiile curentului de izolare, care stăpânește azi Ardealul și Banatul și amenință să se arunce în brațele oricărui exploatator al amărăciunii noastre juste. Acest curent de izolare trebuie să fie condus de noi, iar nu de liberali cu dl. Goldiș, sau de dl. Goldiș pentru sine însuși. Noi, pereniștii, înțelegem situația, și nu mai stăruim pe lângă punctul nostru de vedere.

Dacă hotărârea noastră de ieri va rămânea fără ecouri, e chestie deschisă. Eu nu mă tem că ea va fi interpretată, din partea partidelor aliate cu noi, ca o denunțare a pactului de alianță, și o pregătire de noi alianțe. În acest caz, guvernul Averescu mai stă doi ani. Bineînțeles, dacă în adevăr reușim cu guvernul de concentrare, am dat cea mai fericită soluție situației de azi, care reclamă fiecărui român o muncă îndoită și o abnegație, tot ca pe vremuri.

Multe salutări de la toți și în special de la al D-tale

Sever Dan¹⁷⁵

Original, scris de mână. Arhiva Muzeului Culturii Săliștene,
fond N. Borcia, dos. 23, nepaginat.

8. 1922, 30 septembrie. Scrisoare a lui Sever Dan către L. Borcea prin care îl informează despre hotărârea Comitetului Executiv al PNR

Partidul Național Român [Antet tipărit]

Cluj, 30 septembrie 1922

Stimate Domnule Borcea,

Hotărârea Comitetului Executiv a fost următoarea: Noi nu facem propagandă în afară de Transilvania și Banat.

Dacă din județele sau orașele de dincolo vor constitui ei organizații ale partidului național și vor cere aprobarea noastră, vor primi-o.

Deocamdată aceasta e situația.

Te rog, comunică tuturor celor interesați această hotărâre a noastră. Ea a fost fixată în comunicatul semioficios din „Patria” intitulat „Nici descălecure, nici încălecure”¹⁷⁶.

Cu distinse salutări al Dv.

Sever Dan

Original, scris de mână. Arhiva Muzeului Culturii Săliștene,
fond N. Borcia, dos. 23, nepaginat.

¹⁷⁵ Sever Dan (1885–1961), avocat, în 1914 a fost desemnat secretarul Comitetului Executiv al PNR, a fost director al „Gazetei Transilvaniei” și al ziarului „Românul” și a fost închis în 1914, iar în 1916 a fost internat la Sopron. În 1919 a fost ales secretar general al PNR. A fost ales deputat în 1919 și 1920. În 1928–1929 a fost ministru al Sănătății. (Mamina, Scurtu 1996, p. 165).

¹⁷⁶ Comunicatul a apărut în numărul din 30 septembrie 1922.

BIBLIOGRAFIE:

Izvoare inedite:

ACMS – Arhiva Muzeului Culturii Săliștene

Izvoare edite:*a) Documente publicate*

Iancu 2006 – Gh. Iancu, *Justiție românească în Transilvania (1919)*, Cluj-Napoca, Editura Ecumenica Press, 2006.

Iorga 1920 – N. Iorga, *Alegerea de la Săliște înaintea Camerei*, București, 1920.

Lupaș 2003 – I. Lupaș, *Correspondență. Scrisori primite (selecție) A-C*, Selecție, introducere și note alcătuite de Radu Ardelean și Lucian Giura, Casa de Presă și Editură „Tribuna”, Sibiu, 2003.

Negrea, Kirson 2001 – R. Negrea, Șt.P. Kirson, *Banca Chrissoveloni, Societate Anonimă Română, București 1920–1948. Documente*, București, Editura Fundației „Magazin Istoric”, 2001.

Plămădeală 1987 – A. Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918–1939. Elie Miron Cristea. Documente și corespondență*, Sibiu, 1987.

Vaida Voevod, Neamțu 2008 – M. Vaida Voevod, G. Neamțu, *1 Decembrie 1918. Mărturii ale participanților. Ioachim Crăciun. Documente la un sfert de veac de la Marea Unire*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2008.

c) Memorii

Boilă 2003 – Z. Boilă, *Memorii*, Cluj-Napoca, Apostrof, 2003.

Iorga f. a. – N. Iorga, *Memorii*, vol. II, f. I., Editura „Națională” S. Ciornei, f. a.

Pușcariu 1978 – S. Pușcariu, *Memorii*, București, Editura Minerva, 1978.

Vaida Voevod 1995 – Al. Vaida Voevod, *Memorii*, vol. II. Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995.

b) Presa

„Cuvântul Poporului”, Săliște, I-IV, 1919–1922.

„Foaia Poporului”, Sibiu, anii 27–30, 1919–1922, an. 46, 1938.

„Gazeta Poporului”, Sibiu, II-III, 1919–1920.

„Gazeta Transilvaniei”, Brașov, an. 80, 1919.

„Patria”, Cluj, II-III, 1920–1921.

„Revista economică”, Cluj, an. 23, nr. 35, 3 septembrie 1921.

„Țara Bârsei”, Brașov, IX, nr. 4–5, 1937, pp. 393–397.

„Țara nouă”, București, I, nr. 54, 4 aprilie 1920

Carte:

Bold, Agrigoroaiei 1977 – Em. Bold, I. Agrigoroaiei, *Partidele politice burgheze din România (1918–1938)*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1977.

Bratu 1930 – I. Bratu, *Un preot al deșteptării noastre, Andrei Bârseanu. Omul și opera*, Sibiu, 1930

Crișan 2013 – V. Crișan, *Ioan Lupaș (1880–1967). Studiu monografic*, Sibiu, Editura Armanis, 2013.

Iancu 1985 – Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918–1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985.

Greco 1990 – V.V. Greco (coord.), *Săliștea Sibiului – străveche vatră românească*, Sibiu, 1990.

Mamina, Scurtu 1996 – I. Mamina, I. Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916–1938)*, București, Silex, 1996.

Mușat, Ardeleanu 1976 – M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică din România. 1918–1921*, ed. a II-a, Editura Politică, București, 1976.

Neagoe 2007 – S. Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, București, Editura Machiavelli, 2007.

Popeangă, Mureșianu 1991 – V. Popeangă, I.B. Mureșianu, *Aradul cultural în lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri (1908–1918)*, Arad, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, 1991.

Predescu 1999 – L. Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea*, ediție anastatică, București, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, 1999.

Radu 2004 – S. Radu, *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919–1937)*, Iași, Institutul European, 2004.

Roz 2002 – Al. Roz, *Noiembrie 1918. Aradul – capitala Transilvaniei*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2002.

Scurtu 2003 – I. Scurtu (coordonator), *Istoria Românilor*, vol. VIII. *România Întregită (1918–1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.

Scurtu 1994 – I. Scurtu, *Din viața politică a României (1926–1947). Studiu critic privind Istoria Partidului Național-Țărănesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, 1994, sub titlul *Istoria Partidului Național-Țărănesc*.

Scurtu 1982 – I. Scurtu, *Viața politică din România 1918–1944*, Editura Albatros, București, 1982.

- Șeicaru 1963 – P. Șeicaru, *Istoria partidelor Național, Țărănesc și Național-Țărănesc*, vol. I-II, Editura „Carpați”, Madrid, 1963.
- Simion 2004 – Eugen Simion (coord.), *Dicționarul general al literaturii române, A/B*, București, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004.
- Stan 1997 – A. Stan, *Iuliu Maniu. Naționalism și democrație. Biografia unui mare român*, București, Editura Saeculum I.O., 1997.
- Vatamaniuc 1974 – D. Vatamaniuc, *Ion Agârbiceanu. Biobibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974.

Studii în volume și reviste de specialitate:

- Ciobanu 2008 – V. Ciobanu, „Locul Sibiului în evenimentele din 1918–1919”, în *Unirea din 1918, act fundamental al istoriei României*, Sibiu, Editura Techno Media, 2008, p. 35–46.
- Florescu 1969 – Gh. Florescu, *Despre împrejurările aducerii la putere a guvernului Al. Averescu*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie <A. D. Xenopol> Iași”, VI, 1969, p. 51–66.
- Iancu 1974 – Gh. Iancu, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”. Series Historia, XIX, Fasc. 1, 1974, p. 103–130.
- Iancu 1973 – Gh. Iancu, *Campania electorală pentru alegerile parlamentare din 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”. Series Historia, XVIII, Fasc. 1, 1973, p. 91–120.
- Pop 2008 – M. Pop, *Activitatea Partidului Național Român în perioada ianuarie 1919 – aprilie 1920*, în „Acta Musei Porolissensis”, XXX, Arheologie-istorie, Restaurare-geografie, XXX, 2008, p. 475–538.
- Zainea 2002 – I. Zainea, „Partidul Național Român din Transilvania. Organizația Bihor în anii 1919–1926”, în *Societate și civilizație. Profesorului universitar dr. Marcel Știrban la împlinirea a șapte decenii de viață*, coordonatori: Călin Florea și Ciprian Năprădean, Târgu Mureș, Editura „Dimitrie Cantemir”, 2002, p. 367–386.
- Zainea 1998–1999 – I. Zainea, *Refacerea organizației din Bihor a P.N.R. și rezultatele obținute la alegerile din noiembrie 1919*, în „Analele Universității din Oradea. Istorie-Arheologie”, VIII-IX, 1998–1999, p. 108–116.